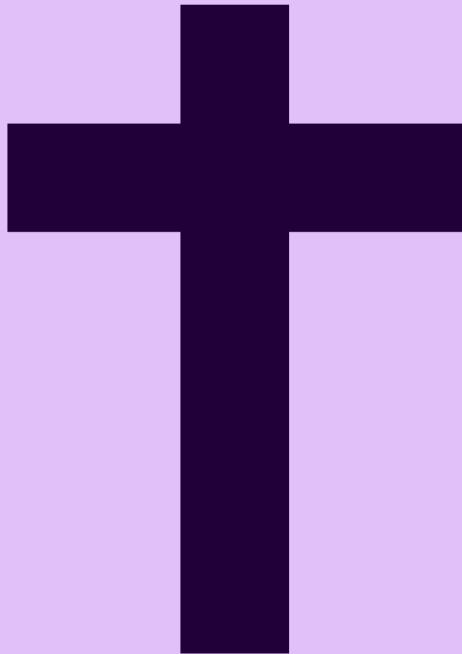

Mak Kiañij Balanj

Kyenele: Mak Kiañij Balanj Portions

**Mak Kiañiŋ Balan
Kyenele: Mak Kiañiŋ Balan Portions
Mak long tokples Kyenele long Nuigini**

copyright © 1992 Pioneer Bible Translators

Language: Kyenele

Translation by: Pioneer Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents.

For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-06-21

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 23 Aug 2023 from source files dated 29 Jan 2022

a115b755-65f8-5066-80ef-18cda0f5ac80

Contents

MAK	1
---------------	---

MAK

Jonon wulu sivileve

(Matyu 3.1-2 na Luk 3.1-9 na 3.15-17 na Jon 1.19-28)

1 Jisas Krais* Gotkik fakik wulu anafu kavila.

2 Katik Aisaia* galavale balañjikin Gotkik mañgik malañmi sivileve. Wun moleve buk kumbañile yila wulu kavik tonma, “Gotin kavik galava, ‘Biiye, ñin dakik wulundi ñimañgapale yetik balañjik apisukuve ga ñimama wandeñop, dakik mai bambavañga. **3** Muñuñgumbañi yetik balañjikin towok sivitva, “Gasak Wakinkik mai bambave, wokok mase mfaviliñjiwi.” ’ ”

4 De, Jonon muñuñgumbañik yinjimeve. Kaukatik balañju mañamik ga bumñilali wun. Jonon kavik yikali yikali galaveve, “Juñjuñama anafak yive suwi. Suwindi ñin be mañamik ga bumbapa. Kavik pavindi Gotin bikik yaka wulu bikik safumbatik mandive ka sivilapayi. Valambapa.” **5** De, wunutuk yinjilali Juta galavale distrikile balañju wofopti Jerusalem galavale sititile balañju wofopin. Valan bikik yakavik pañilalile wulu sivilevendi Jonon vala ga bumbeve Jordan galavale mañamguanik.

6 De, Jonon kamel* dumbindi paveve watan wokok safutuk kuwilali. Jak mfisakti paveve dika kilikilali dauwutuk. Wun kusinjandi manañu jinjilali. **7** Wun kavik galaveve, “Nakik pitikti juñjuñama matikakaliwale balañjikin yinjimama pindan. Ñin yakakatik balañjik, kapekandi apitititve wokok gaminjigitile sutile ginda tokoivalen ka balakapayi. **8** Ñin be mañamik ga bumba, kape wun be Gotkik Sulakti* ga bumbapa.”

Jonon Jisas mañamik ga bumbeve

(Matyu 3.13-17 na Luk 3.21-22)

9 De, Jisasilin Nasalet galavale watikile. Nasaletin Galili galavale distrikile avit. De, Jonon balañju mañamik ga bumbeve valundi Jisasilin yetik vandi Nasalet valambe yinjimeve Jontik. Kape, de, Jonon wunu mañamik ga bumbeve, Jordan mañamguanik.

10 De, Jisasilin mañami alikivevekandi, de, wun wuleve fiñgalin atavikivendi Gotkik Sulakin* wunutuk walimiñgo bumbeve. **11** Bumbevendi fiñgati yetik mañgikin kavik galaveve, “Du ñakik ñin miliwale fak. Ñakik kumbañin du towok miliwa.”

Satanin Jisas ta muwove

(Matyu 4.1-11 na Luk 4.1-13)

12 De, Gotkik Sulakin* Jisas apisukuve ga ñimeve yetik muñuñgumbañik. **13** Wun kaukatik 40 valu toneve. Kavila valundi Satanin* wunu yikali yikali ta muwove yaka wulu ga pavañga. Wun muñugumbañile jakalindi tonevendi Gotkik luasamban sulun wunutuk anafak wulu ñime pañimeve.

Jisasilin pavileve wokok wulu Galiliti

(Matyu 4.12-17 na Luk 4.14-15)

14 De, yila balañjun Jon wuwı muñjimik suwove. Suwovendi Jisasilin Galilitik ñimeve. Ñimevekandi Gotkik wulu anafu sivileve. **15** Wun kavik galaveve, “De, mfimimaneve valin kamfu. Yila balañjun Got lolomik tonapa. Kapendi juñjuñama anafak yive. Gotkik wulu anafu yive suwi.”

Jisasilin balañju ançataseñ yiveve wunu vañjenmañga

(Matyu 4.18-22 na Luk 5.1-11)

* **1:6** Kamelkik piksa pes 43 tonma.

¹⁶ Jisasilin Galili galavale manamguan vevekatik njimevekandi wuleve wunjiakti wufaka, bikik wuña Saimondi Andru. Valan giñdi yesiña kolowove, manamguanik. Valan valu valu yesiqandi bikik moni miñakavik yinjilali. ¹⁷ De, Jisasilin valatik kavik galaveve, "Nunu vañjenme njime. Njin be apikakalaiyapa yesiña kolokvale dañdi balañju miyakavik ga yivanja." ¹⁸ De, valan kepat bikik giña valambevekandi wunu vañjenme wakan njimeve.

¹⁹ De, yika njimevekandi, ñaikikfak, wun wuleve yetik wunjiakti wufaka, Jemsindi Jon,[†] Sepetikik fu. Valan bikik balí kumbanji giña yika waingeve mfindiñeve. ²⁰ De, wun vala galaveve, kapendi valan bikik wañ balí kumbanjik valambeve, bikik luasamban balañjundi. Valambevekandi valan Jisas vañjenme njimeve.

Jisasilin yetik yakakatik sulak sañjañeve

(Luk 4.31-37)

²¹ De, Jisasilin wokok gungundandi Kaperneam galavale watikik njimeve. Njimevekandi, de, Yisi Tonimbale Valundi*Sa Wamik* njini lolo mfititi mfititi sivitali Jisasilin. ²² De, katik watikile balañjun wokok mfititiwale wulu biimbii bikik kumbangin yikali yikali kambekeve. Wun Gotkik Wulu Kumbangikik Balañjuluñgo* ava sivitve. Wun gasak pitikie wulukok wakiningo sivitali.

²³ De, yetik ñaikik vandi yetik avitín toneve katik Sa Wamik. Yetik sulak yakakatikin wunutuk dundumiive toneve. ²⁴ Kapendi wun kavik joñ galaveve, "Jisas, du Nasaletile avit. Din gitik we pavañga pave yinjima, ñetik? Din ñe yakai yakai ga tonmañga pave yinjimala? Njin du junjava. Du Gotkik anafawali."

²⁵ Kape Jisasilin wunu apikakambeve. Wun kavik galaveve, "Manjik valambe! Wunu valambe dalañjime!" ²⁶ De, katik sulak yakakatikin katik avit ga nanambevekandi towok ga joñovekandi wunu valambe njimeve.

²⁷ De, balañju wofopkik kumbangin kambekeve. Valan busuak kavik sivileve, "Kasik gitik we? Kunju wulu sivitva, wun. Wokok manjikin pitikie. Kapendi sulak yakakalen wokok manjik biiye pava." ²⁸ De, afindafında katik wun paveve wulu Galilitile mita mita wofop njimeve.

Jisasilin Pitakik wuñañi mfakambewi malikivendi anafak ga toneve

(Matyu 8.14-15 na Luk 4.38-39)

²⁹ Valan Sa Wami* salavevekandi Jisasilin Saimondi Andrukik mphotok njimeve, Jemsindi Jondi. ³⁰ De, Saimonkik wuñañilin maliwí yokowi toneve safulun kukuleve. De, kape, de, valan sivileve Jisasitik, wokok mamalik. ³¹ De, Jisasilin wunutuk njimeve, wokok kilik mfove mfakambekevendi wokok mamalikin valambeve katik me. Kape, de, wun kambekevekandi jeñjek masiveve valatik.

Jisasilin balañju sakimbañ anafu ga toneve

(Matyu 8.16-17 na Luk 4.40-41)

³² Yisi Tonimbale Valin* balakevendi, katik mfunum, valin mfatnimbevendi, katik watikile balañjun Jisasitik malanjiye maliwale balañju wofop, sulak yakakale dundumiyeve balañju wokok. ³³ De, katik watikile balañju wofopin katik mphotok lova salava pavale mai mfakungunji toneve. ³⁴ Kapendi Jisasilin mamalu mamalu maliwale balañju wusandan anafak ga tonevekandi sulak yakakale wusandan sañjañeve. Kavila sulak yakalen Jisas junjaveve. Kape wun sulak yakakale kavik apikakambeve, "Ben wulu sivitvandu."

Jisasilin Galiliti njimeve

(Luk 4.42-44)

[†] **1:19** Katik manjamik ga bumbale Jonin, wun Sakaraia galavale avitkik fak toneve. Luk 1.8-25 wutve.

³⁵ De, watvit, gasak wukan vanj, Jisasilin kambewi yetik balañju miñakik mitik njime kukuñeve. ³⁶ De, Saimonin wunundi wakan toneve balañjundi njime mamfoeve, Jisas. ³⁷ Mamfovilevekandi kavik galaveve, "Wofopin du mamfova!" ³⁸ De, Jisasilin valatik kavik galaveve, "De, amban yila vevekatik tonmale watatik njimama, njin Gotkik wulu sivitvanga. Njin katik juñjuñamandi yinjimeve." ³⁹ Kapekandi wun Galilitile mita mita wofop njimeve. Njimevekandi Sa Wumbi* kumbanjiti njini loveve. Lovevekandi Gotkik wulu sivilevekandi sulak yakakale sañjañeve.

*Jisasilin yetik andivili safu jivale mamalikiye avit anafak ga toneve
(Matyu 8.1-4 na Luk 5.12-16)*

⁴⁰ De, yetik andivili safu jivali mamalikiye balañjikin Jisasitik njime gaminji mfaiy-imutve apititilevekandi kavik galambalambaneve, "Din njunu anafak ga tonmañga pave miliwalen, din balakapa."

⁴¹ De, Jisasilin wunu balambanevekandi kilik mandivevekandi wunutuk kavik galaveve, "Njin kavik miliwa. Din anafak tonme." ⁴² De, kepat katik andivili safu jivale mamalikin wunu valambeve, kape wun anafak toneve. ⁴³ De, Jisasilin wunu apisukuve towok galaveve, ⁴⁴ "Din waingeve. Din kavila wulu sivitvandu yetik balañjiktik. Kape dalañime dakik safu apikasilimfu Gotkik Gasak Wamile Wakundutuk*. De, Mosesilin* anañ anañ bikik anañkik wungasutuk galaveve yila lua masivanja kasik mamalik maliwale balañjukok sulakin anafak ga tonmañgapale. Din kavila lua malajmi masive kavila wakundutuk yila balañjutuk ga wutve juñavañga."

⁴⁵ Kape katik avitn njime galaveve balañju wofoptik. Kavila wulu mita mitatik njime galaveve, wun. Kape Jisasilin yetik watik avik njime lovapa, sipalati. Wun muñungumbañik tonevendi mita mitatile balañjun wunutuk njimeve.

2

*Jisasilin yetik
kiliandi gaminji yakakalekik balañjik mfapindimbe anafak ga toneve
(Matyu 9.1-8 na Luk 5.17-26)*

¹ De, muñungubañni tonevekandi Jisasilin Kaperneamik yika njimeve. Kapendi yila balañjun sivileve, "Jisasilin wokok mfotok tonma." ² Biiyevekandi balañjun wusandanjin wokok mfotok yinjimeve. Kapekandi balañju sakimbañ vanjin gifutupeve. Mfoton apimomowovendi yilan mfot lova salava pavale mai makolowove. Kape, de, Jisasilin valatik Gotkik wulu sivileve.

³ De, valan yetik kiliandi gaminjin siñgineve balañjik Jisasitik malajive. Yila balañju angartaseñeñ wunu palasakik suwi malajive. ⁴ Malajivevekandi ta wuleve, mfoton apimomowove. Ta wulevekandi vaviki kive mfot wunambinik vanjile nisemik malajkiveve. Malajkivevekandi Jisasilin toneve mit wofop wofop yetik kutak mfamandañeve valan. Mfamandañevekandi mfot kumbanjik palasaktiliaka apikukuwo ga bumbeve.

⁵ De, Jisasilin kavik wuleve, bikik juñjuñamalin kavik toneve, "Jisasikik pitikin gasak kasik balañjik anafak paviliyapa." Wulevekandi wun kavik galaveve, "Nakik wufaka, njin dakik yaka wulu dakik safutuk mandive ka sivilapayi. Njin anañ valambale."

⁶ De, yila Gotkik Wulu Kumbanjikik Balañjun* yisiwi toneve Jisasindi. Valan bikik kumbanjiti kavik juñaveve, ⁷ "Kasik balañjikin wun kavik aipandi sivitva? Wun wokok wun ñaikik malajkiva. Wun kavik juñava, wun Gotongo tonma! Gotin wun wusuak ñaikik pava kavik, balañjukok yaka wulu valamba.

⁸ Kavila Gotkik Wulu Kumbaŋgikik Balañjun kavik junjavevendi, de, kepat Jisasiliñ wokoki bikik juñjuñamavi wuleve. Kapekandi wun valatik kavik galaveve, "Ben bikik kumbaŋgiti kavik aipandi juñava? ⁹ Kasik kiliandi gamburgin siŋgineve balañjiktiñ avik sivilapa, ḥin? Kavik waingeve sivilapati, 'Nin dakik yaka wulu dakik safutuk mandive ka sivilapayi. Nin anañ valambale.' Kavik waingeve sivilapati, 'Din kambewi, dakik palasak yive dalañime.' ¹⁰ Kape ḥin be apikakalayapa, Balañjikik Fakin yaka wulu valambaŋgapale pitikin kasik mañjikatik tonma."

Kavik sivilevekandi wun kavila Gotkik Wulu Kumbaŋgikik Balañju valambevekandi katik kiliandi gamburgin siŋgineve balañjik wulevekandi kavik galaveve, ¹¹ "Nin dutuk sivitva, kambewi, dakik palasak yive, mfotok dalañime."

¹² Kapekandi katik avitín kambekevekandi wokok palasak yive salaveve, balañju wofopkik siplati. Kapekandi bikik kumbaŋgın kambekevendi valan Got apikileve. Valan kavik galaveve, "Anañ amban kavik tonmale wulu ava wutve."

Jisasiliñ Livai galaveve (Matyu 9.9-13 na Luk 5.27-32)

¹³ De, Jisasiliñ yika ḥimeve maŋamguan vevekatik. Ḫimevendi balañju wofopin yinj yinj makolokilali wunutuk. Kapendi wun valatik yikali yikali mfititiwi sivileve.

¹⁴ De, wun ḥimevekandi wuleve, Livai galavale avit. Wun Alfius galavale avitkik fak. Livaisin yisiw toneve yetik takis yivanŋapale mfotok. Jisasiliñ wunutuk kavik galaveve, "Nunu vañjenme ḥime!" Kape, de, Livaisin kambekevekandi Jisas vañjenme ḥimeve.

¹⁵ De, Jisasiliñ Livaikik mfotok ḥimevekandi yisiw jeñjek jiveve. Takis yivanŋapale balañju gasakamanañdi yaka wulu pavale balañju gasakamanañin yisiw toneve, Jisasindi wokok gunjundandi wakan. Vala wusandañin Jisas vañjeneve.

¹⁶ De, yila Gotkik Wulu Kumbaŋgikik Balañju*, valan Farisitile* autu toneve, valan wuleve Jisasiliñ yisiw jeñjek jiveve yila yaka wulu pavale balañjundi yila takis yivanŋapale balañjundi. Kapekandi valan wokok gunjundatik kavik kombiiyeve, "Takis yivanŋapale balañjundi yaka wulu pavale balañjundi Jisasiliñ jeñjek aipanga jiva?"

¹⁷ De, Jisasiliñ kavik biiyevekandi valatik kavik galaveve, "Anafak tonmale balañjun doktatik ka ḥimi. Kayi. Maliwale balañjun ḥaikik doktatik ḥima. Miñakavik ḥin anafak wulu pavale balañju joñmi ga yinjimaña ava yinjime. Kayi. Nin yaka wulu pavale balañju joñmaña yinjimeve."

Jisasiliñ jeñjek kakambale wulu sivileve (Matyu 9.14-17 na Luk 5.33-39)

¹⁸ De, yila valundi Jonkik gunjundandi Farisitile* autun jeñjek wofop kakambeve. Ava jive. Kape, de, yila balañjun Jisasitik ḥime kavik kombiiyeve, "Jonkik gunjundandi Farisitile autukik gunjundan jeñjek kakamba. Ka jivi. Kape dakik gunjundan jeñjek ka kakambi. Valan jeñjek jiva. Aipanja jiva?"

¹⁹ De, Jisasiliñ valatik kavik galaveve, "Me yivapale vitik ḥimale balañjun jeñjek kakambala, katik me yivapale avitín valandi tonma? Kayi. Wun valandi tonmalen valan jeñjek ka kakambi. ²⁰ Pindan yila balañjun katik avit malañapa. Katik vandi valan jeñjek kakambapa."

²¹ De, Jisasiliñ yila wulu kavik galaveve, "Yila balañjun yetik anikik watañ yindañ yive yetik pilik watañile guan mfindinjmalen, wun pindan andakambindi mfapetañmi pilik watañ ga pitiwikapa. Pitikivakandi katik guanin gasak tonapa. Kapekandi balañjun kavik ka pavi."

²² De, Jisasilin yila wulu kavik galaveve, "De, balañjun anikik wain manjam yañjik jak mfisakik ka fulapayi.* Kavik pavalen wun gífimbe kivakandi pitiwíki wain manjamín salave sakapa. Kape jak mfisakin yakakatik tonapa. Kayi. Anikik wain anikik jak mfisakik fulapa."

*Jisasilin Yisi Tonimbale Vakik wulu sivileve
(Matyu 12.1-8 na Luk 6.1-5)*

²³ De, yetik Yisi Tonimbale Vandi* Jisasilin yetik wit mandivale balam kumbanjik njimeve. Wunundi wakan njimeve wokok gungundan wit mavi vekeve. ²⁴ De, yila Farisitile* autun wunutuk kavik galaveve, "Valan kakambale wulu Yisi Tonimbale Vandi aipandi pava?"

²⁵ Jisasilin valatik kavik sivileve, "Devitin anañ paveve wulu moleve anañ anañ, yetik balañjikin. Ben katik momotva ava wuleka? Wunundi yila balañjun yatañgin gunajan toneve. Valan jeñjekin miñakik. ²⁶ Katik vandi Apiatalin Gotkik Gasak Wamile Gasak Gia Wakin* toneve. Devitin*Gasak Wamik* njimevekandi katik Gotkik makitik mandivale bret jiveve. Katik Gasak Wamile Wakundun busuak ñaikik jivale bret. Yila balañjun ka jivi, kakamba. Kape Devitin jive masiveve wunundi wakan njimeve balañjutuk."

²⁷ Jisasilin kavila Farisitile aututik kavik sivileve, "Gotin Yisi Tonimbale Va mandiveve balañju anafak ga tonmanga. Kape Gotin balañju ava mandive Yisi Tonimbale Va anafak ga tonmanga. ²⁸ Miyakavik Balañjikik Fakin* Yisi Tonimbale Vakik Gasak Wakin tonma."

3

*Jisasilin Yisi Tonimbale Vandi
yetik avitkik kilik anafak ga toneve
(Matyu 12.9-14 na Luk 6.6-11)*

¹ De, Jisasilin yetik Sa Wamik* yika loveve. Lovevekandi ñaikik kilik sisinqilifukik avitkin toneve, katik Sa Wamik. ² Katik Sa Wam kumbañile balañjun Jisas wutve jileve. Wun katik avit anafak ga tonpati Yisi Tonimbale Vandi. Kavik pavalen valan wulu mandive sivitvanya junjaveve wunutuk.

³ De, Jisasilin katik kilik sisinqilifukik avitkik galaveve, "Din kaipatik njime." ⁴ Jisasilin valatik kavik kombiiyeve, "Yisi Tonimbale Vandi ala wulu kakamba, ala wulu anafak tonma? Wulu anafu pavati, yaka wulu pavati? Balañju anafak ga tonmati, balañju matve ga siñginmati?"

Kape valan wulu ava sivitve. ⁵ De, Jisasilin vala jitve vanj jilevekandi wokok kumbanjin akalakive. Bikik kumbanjin yakakale toneve. De, Jisasilin wokok kumbanjin akalakeve. De, wun katik avitkik sivileve, "Din dakik kilik apipiliñjiwi." De, Wun wokok kilik apipiliñjiwevekandi anafak toneve.

⁶ Sa Wami salavevekandi kavila Farisitile* autun Herotkik* autundi mfakuñgumove, Jisas ga siñginmangapale wulu ginambeve.

*Balañju gasakamanaj manamguan vevekatik mfakuñguñove
(Luk 6.17-19)*

⁷ De, Jisasilin wokok gungundandi Galili manamguanik njimeve. Distrik Galilitile balañjun wusandañ wakan njimeve. Distrik Jutatile balañjun wakan, ⁸ siti Jerusalemile balañjun wakan, distrik Idumeatile balañjun wakan, manamguan Jordan ançindanile balañjun wakan njimeve. Siti Tair vevekatilendi siti Saidon

* ^{2:22} Anañ valan kavik paveve, valan yetik jak mfisak yivevekandi yika mfidiñjevekandi wain manjam suwove.

vevekatile balañju wusandanjin wakan njimeve. Valan wokok wun paveve papava biiyevekandi wunutuk njimeve.

⁹ Jisasilin wokok gunjundatik galaveve yetik balı vevekatik malañmi mandivanja, kavila balañju wusandanjin wunu towok gifutupandu. ¹⁰ Wun balañju wusandanj anafak ga toneve, kapendi maliwale balañju wofopin wunu gifutupeve, wunu mfovanga. ¹¹ De, balañjutuk mamalik masivale sulak yakakale, valan Jisas wulevekandi, valan Jisasikik makitik kumu filekevekandi kavik joñmi galaveve, "Du Gotkik Fak." ¹² Jisasilin apikakambe sivileve, "Ben ñunu sivitve masivandu."

*Jisasilin 12 autu akakalawove Aposel ga tonmanga
(Matyu 10.1-4 na Luk 6.12-16)*

¹³ De, Jisasilin lamik kivevekandi, wun miilikive balañju wun kañinjive. Kapendi valan wunutuk njimeve. ¹⁴ Wun 12 autu akakalayeve wunundi wakan tonmakandi apisukuvañga Gotkik wulu sivitvakandi ¹⁵ sulak yakakale sañjanmangapale pitik yivañga.

¹⁶ Kavila 12 autukok wuja kavik tonma: Saimon, Jisasilin yetik wuj galaveve, Pita. ¹⁷ Sepetikik fak Jemsindi wokok wufaka Jon. Kavila alawiñ wun yetik wuj kavik galaveve, Boanerges. Ambikik balandi katik wuñkik asik kavik galava, bambalanduñingo fu. ¹⁸ Yila balañju Andrundi Filipti Bartolomyundi Matyundi Tomasindi yetik Jems, Alfiusikik fakti Tatiusindi yetik Saimon, Selotile* balañjikti ¹⁹ Jutas Iskariot. Jutasilin mamatutuk Jisas kindinjmi suwapale fak.

Yila balañjun galaveve

Jisasilin Belsepulkik pitiki wokok wulu paveve

(Matyu 12.24-32 na Luk 11.14-23 na 12.10)

²⁰ De, Jisasilin wokok mfotok njimeve. Njimevendi balañju wusandanjin yika wunutuk njimeve mfakuñguñove. Kapendi wun wokok gunjundandi jeñjek akafayi jivapa? ²¹ De, kavik biiyevekandi wokok ñinjandi jañasan wunutuk yinjimeve, wunu wuwanja. Valan kavik galaveve, "Wun nanambakandi tonma, kaukatik."

²² De, yila Jerusalemile Gotkik Wulu Kumbañgikik Balañjun* wunutuk njimeve. Valan kavik galaveve, "Katik Belsepul galavale sulak yakakatikin wokok kumbañik tonma. Kapekandi wun katik sulak yakakalekik gasak wakinkik pitiki yila sulak yakakale sañjanjmi."

²³ De, Jisasilin vala yinjimañga galaveve. Yinjimevendi wun apikamule wulu kavik sivileve, "Satanin* Satan avik sañjanapa? ²⁴ Naikik lomin giñgani mativavilevekandi yipatili balañjun yipatili balañjundi min ñilik tonma, kavik pavalen katik lomin anafak ka tonapayi. ²⁵ De, ñaikik mfotile balañjun min ñilik tonmalen valan anafak ka tonapayi. ²⁶ De, Satanin wokok gunjundandi giñgani mativavili min ñiliwalen, valan ka sambitve tonapayi. Wun miñakik tonapa.

²⁷ De, yetik fumafumin katik gasak pitikie balañjikik mfotok yatañgin ka lovapayi, lua fombañga. Wun wandefaka kiliwí balawi, lovama, lua fombañga pave.

²⁸ Njin betik wulu vanju galava, balañjun Gotkik wulu anafu yive suwindi, Gotin kavila balañjukok yaka wulundi Got maiyawale wulu bikik safumbatik ka mandive sivilapayi. Valambapa. ²⁹ Kape yetik balañjikin Gotkik Sulak maiyawalen, Gotin katik yakakatik wulu ka valambapayi. Wokok yaka wulu valu valu tonjimama."

³⁰ Kavila Gotkik Wulu Kumbañgikik Balañjun anañ kavik sivileve, "Wun wokok kumbañik yetik sulak yakakatikin tonma." Kapendi Jisasilin kavila wulu sivileve.

*Jisasikik womendi wufakali nanafat?
(Matyu 12.46-50 na Luk 8.19-21)*

* ^{3:18} Watik gaveka. Yila balañjun kavik galava, kavila Selotile balañjun Romile gavman valambanga milikeve.

³¹ De, Jisasikik womendi wufakalin yinjimevekandi tataŋgatik sambilevekandi yetik balañjik apisukuveve Jisas ga salavaŋga pave. ³² Balañju sakimbaŋin wunundi yisiwi toneve. Valan wunutuk sivileve, "Dakik womendi wufakali tataŋgatik tonma. Valan du salavaŋga galava." ³³ De, Jisasilin kavik kombiiyeve, "Nakik womendi wufakali nanimba?" ³⁴ Wun kavila wunundi yisiwi toneve balañju joloŋevekandi kavik galaveve, "Nakik womeandundi wufakalin kavila. ³⁵ Gotkik wulu pavale balañjun ḥakik wufaka, ḥakik sami, ḥakik wome tonma."

4

Jisasilin balamik jeŋjek mandivaŋgapale wulu apikamule sivileve (Matyu 13.1-9 na Luk 8.4-8)

¹ De, balañju gasakamanan Jisasitik yika ḥime mfakuŋguŋove mfanik, kapendi Jisasilin wulu mfititiwi sivileve Galili maŋamguan avaki. Kape, de, wun balinik valape yisiwove maŋamguanik. De, wofopin siŋasinq mokalowove. ² Wun yila wulu gasakamanan apikamule sivileve, valatik.

De, kavik mfititiwi sivileve, ³ "De, biiye. Yetik avitin wit mavi mandiveven masoinjimeve, wokok balamik. ⁴ De, wun miyakavik masoinjimevendi yila wit mavi masi kumuwovendi wanjan ḥime jiveve. ⁵ De, yila wit mavi yetik mindimin vilekik toneve maŋjikatik kumuwove. Gasakamanan maŋju miňakik mitik kumuwove. Kape, de, valan kepat pambi takeve. ⁶ Takevekandi valin sikapavendi kepat aliyeve. Simbilin waingeve ava bumbe, kape aliyeve. ⁷ De, yila wit mavi yisakik wulakin giŋganik kumuwove, kapendi katik wulakinin vaiyendoŋevendi kavila witin ava lonmi. ⁸ De, yila wit mavin maŋjika anafakik kumuwove. Kapekandi kambewi gasak tonevekandi yila ḥaikik ḥaikikin 30 lonjeve, yila ḥaikik ḥaikikin 60 lonjeve, yila ḥaikik ḥaikikin 100 lonjeve. Wofopin miyakavik lonjeve." ⁹ Kapekandi wun kavik sivileve, "Tuandukok balañjik mikinim biyaŋgale."

Jisasilin aipandi apikamule wulu sivileve (Matyu 13.10-17 na Luk 8.9-10)

¹⁰ Jisasilin wokok gungundandi ḥaikik yika tonevendi, yila wunundi wokok 12 gungundandi toneve balañjun wunutuk kavila apikamule sivileve wulu kombiiyeve. ¹¹ Jisasilin valatik kavik galaveve, "Ben yivale Gotkik lomile fombale wulu, kape yila balañjun ava yive. Apikamule sivitvale wulu katik ḥaikik biiya, valan. ¹² Kapekandi valan yataŋgin jiŋjít tonma, kape ka wuti. Yataŋgin biimbii tonma, kape ka juŋavi. Valan kavik pavalen juŋjuŋamavi anafak yivakandi Gotin bikik wulu yakakale bikik safumbatik mandive ka sivilapayi. Valambapa. Kape kavik ka pavi, valan."

Jisasilin katik wit mavikik wulukik asik sivileve (Matyu 13.18-23 na Luk 8.11-15)

¹³ De, Jisasilin kavik kombiiyeve, "Ben kasik apikamule sivitvale wulukik asik ka juŋavala? Ben apikamule sivitvale wulu wofopkik asik avik juŋavapa? ¹⁴ Katik wit mavi mandivale avitin wun Gotkik wulu mandiva. ¹⁵ Katik masi kumuwole wit mavi kavik tonma, Gotkik wulu sivitvale mitik yila balañjun wokok wulu biiya, kape Satanin afindafinda ḥime diwa, katik valan biiyale wulu. ¹⁶ De, miňakavik, kavila wit mavin yetik mindim vilekik tonmale maŋjikatik kumuwa. Valan kavik tonma, yila balañjun Gotkik wulu biiyakandi afindafinda yive vavalawa. ¹⁷ Kape valan simbili miňakik bikik kumbangitik. Nasuak ḥasuak tonmale yila balañjun Gotkik wulu gilipakandi valatik yikali yikali yaka wulu pavandi valan Gotkik wulu valamba, kepat. ¹⁸ De, miňakavik, kavila wit mavin yisakik wulakindakik mitik kumuwa. Valan kavik tonma, yila balañjun Gotkik wulu biiya. ¹⁹ Kape valan maŋjikatile wulu wulu wofop towok juŋava. Moni piŋiwandi yila lua yivaŋga miliwa. Kavila wulun

wofop Gotkik mañgik vaiyendoñmandi ka loñmi. ²⁰ De, miñakavik, yila wit mavin mañjika anafakik kumuwa. Valan kavik tonma, yila balañjun Gotkik wulu biiye yive mfovakandi loñmi, yila ñaikik ñaikikin 30 loñma, yila ñaikik ñaikikin 60 loñma, yila ñaikik ñaikikin 100 loñma.”

*Jisasilin min gisakaivanga ka galavi
(Luk 8.16-18)*

²¹ De, Jisasilin kavi kombiiyeve, “Ben yisi tonmañgapale min giniñgindi timbala? Kayi. Ben katik min mambat lolomik mandivala? Kayi. Ben mambat vilekik mandivala? Ye! ²² Anañ gisakaivale wulu wofopin wulapa. Anañ fombe tonmale wulu tatañgatik tonapa. ²³ Tuandukok balañjik mikinim biiyangale.”

²⁴ Jisasilin valatik kavik sivileve, “Ben biiyale mañgik, ben mfove. Ben atik siñgak masivalen Gotin betik katik ñaikik siñgak masivapa. Kape Gotin betik yila wusandañ masivapa. ²⁵ Yetik balañjikin yila lua tonmalen, Gotin yika yila lua masivapa wunutuk. Yetik balañjikin lua miñakik tonmalen, wunutuk tonmale lua wokok, Gotin yivapa.”

Jisasilin katik wit mavin pambi tawale wulu apikamule sivileve

²⁶ De, Jisasilin kavik sivileve, “Gotkik lomin kavikiñgo tonma, ñaikik balañjikin wit mavi balamik mandiveve. ²⁷ De, wun wukanda ñemjilalilekandi vasisu pañilali, kape kavila valundi pambi tawi apikikiva, kape katik balañjikin katik apikikivale wulu ka juñavi. ²⁸ De, katik mañjikalin woven ga tawi pambi, de, pindan dumati loñmakandi, de, pindan vanj wokok mavi loñeve. ²⁹ De, kavila witin alivakandi siñginma, kape balam wanjin ñima, yivanja pave. Wokok jeñjekin balawale.”

*Jisasilin mastet galavale muñkik wulu apikamule sivileve
(Matyu 13.31-32 na Luk 13.18-19)*

³⁰ De, Jisasilin kavik sivileve, “Gotkik lomin gitik woseñgo tonma? Amban gitik wulu apikamule sivilapa? ³¹ Wun muñ mastet mavinjingo tonma. Katik mañjikatik mandivale, wun vivitka vanj tonma. Yila mavi wofopin gasak. ³² Kape wunu mandive kambekuakile gasak vanj, wokok yila gasak gu miliyangale, kapendi yila wañan muanja kawale wokok dindiñgatik.”

*Jisasilin apikamule wulu sivileve
(Matyu 13.34-35)*

³³ De, Jisasilin yila kavik tonmale wulu wusandañ valatik apikamule sivileve, bikik juñjuñamatile gikilikik. ³⁴ Wun vala wofopti tonevekandi apikamule wulu ñaikik sivileve. Kape wun wokok gungrundandi ñaikindi tonevekandi, wun wokok wulu wofop matisivanji sivileve.

*Jisasilin galavevendi vivilimin valambeve
(Matyu 8.23-27 na Luk 8.22-25)*

³⁵ De, katik vanile mfunum, valin mfatindimbevendi, Jisasilin wokok gungrundatik sivileve, “Amban ançindanjk govapa.” ³⁶ De, valan katik mfakungunjeve mfa valambe ñimeve. De, Jisasilin wandefaka balinik valape yisi mfititiwi sivileve. Kapekandi valan wakan valapevekandi ñimeve. Yila balinjan wakan ñimeve, wunundi.

³⁷ De, gasak vivilimin ñimandi pukapukalin gasak vanjin kambekevendi balilin mañam mfuleve. Gasak mañam mfulevendi ñiliwanja pave. ³⁸ Jisasilin fufu kalañmi fop mandive ñembeve vimbati. Kape valan wunu matimfemfembe sivileve, “Watpalan, din sawulu juñavala, amban siñginapa!”

³⁹ Kapendi Jisasilin kambekuakave vivilim apivawi galavevekandi mañam wokok kavik, galaveve, “Balawi! Biam tonme!” Kape, de, vivilimin miñakik, biam toneve

manjamin. ⁴⁰ Jisasilin wokok gungundatik kavik sivileve, "Ben aipandi valaiva? Ben Gotkik wulu ava yive suwoka?"

⁴¹ De, valan towok valaiveve. Valan bisak sivileve, "Wun nanafat? Wun galavandi vivilimndi manjamin wokok mangik biye pava."

5

Jisasilin yetik balañjikik dundumiivale sulak yakakatik sañjaeve (Matyu 8.28-34 na Luk 8.26-39)

¹ De, Jisasilin wokok gungundandi manamguan angindanjin goeve, katik Gerasa galavale mitik. ² Govevekandi balini alikivevendi, de, kepat yetik sulak yakakale dundumiivale balañjikin gumbiti salave ñimeve, Jisasitik. ³ Katik balañjikin gumbitik tonñilali. Yila balañjun wunu ta kiliikeve. Senin ava balawi. ⁴ Valan anañ yikali yikali sendi gaminjindi kilia kiliikeve. Kape wun kiliatile sen gipitikeyekandi gaminjigitile wokok gipitiwi pata pata ga kumuwove. De, balañju wofopin piton miñakik wunu wuwañgapale. ⁵ Vasisu wukanda wun gumbitik toneve, kape lambitik. Towok kolekilalilekandi wovene wovene wokok safu mapipilikeye, mundumundi.

⁶ Wun Jisas ganaingatik wulepakavekandi Jisasitik janjevekandi makiye danji vandamfufu amandepewi bakti mañjikatik tanjmi toneve. ⁷⁻⁸ De, Jisasilin wunutuk sivileve, "Kasik sulak yakakatik, din wunu valambe!" De, katik balañjikin gasak pitiki joñmi sivileve, "Jisas, du Gotkik fak. Goton wusuak ñaikik tonma, Gasak Wakin. Din ñunutuk gitik papa? Njin dutuk Gotkik wujdi angeleñmi sivitva, din ñunu yakai yakai pavandu."

⁹ De, Jisasilin wunutuk kombiiyeve, "Dakik wujin nani?"

De, wun Jisasitik sivileve, "Ñakik wujin Kamañ. Ñen gasakamanan." ¹⁰ Wun Jisas towok galambalambaneve vala sañjanmi yetik mitik ga ñimandu.

¹¹ De, vevekatik yetik lamik yila vilun sakimbanjin jitoneve. ¹² Kavila sulun galambalambanme sivileve, "Ñe kavila vilutuk apisukuve. Ñe valatik ga love." ¹³ Kape Jisasilin apisukuve ga ñime loveve. De, valan katik balañjik valambe salavevekandi vilutuk lovevendi kavila vilu wofopin kambilimik jan bumbe ñilikeye manjamguanik. De, 2000-ingó ñiliwove.

¹⁴ Kape, de, kavila vilu mañjijiveve balañjun milevekandi sivileve, gia watikile balañjundi kaukatile balañjutuk. Kape, de, valan wofopin salaveve wulañga, katik paveve wulu, gitik wulu. ¹⁵ De, valan Jisasitik ñimevekandi katik kamañ sulu dundumiivale balañjik wuleve. Wun watan kiliwi Jisasindi yisitoneve. Wokok junjunjamalin tukuakeve, kapendi kavila balañjun valaiveve. ¹⁶ Kavila wutvale balañjun Jisasilin pavale wulu yila balañjutuk sivileve, katik sulak yakakatik dundumiiveve balañjikik wulundi katik vilukik wulu sivileve, valan. ¹⁷ De, kavila balañjun galambalambaneve Jisasilin bikik mañjika valambe ñimaña.

¹⁸ Jisasilin balinik valapanja pavevendi katik sulak yakakale dundumiivale avitín wakan ñimaña galambalambaneve Jisasitik. ¹⁹ Kape Jisasilin wunu kavik angeleñmi sivileve, "Din dakik mfotok dalañime, dakik balañjutuk sivitvanja kasik Gasak Wakin'in du balambanme pavale wulu." ²⁰ Kape, de, katik avitín valambe ñime sivileve Dekapolis galavale distrikile balañjutuk. Wun Jisasilin wunutuk pavale wulu sivileve, kapendi balañju wofopkik kumbangin kambekeve.

Jisasilin yetik siñginmale alepti maliwale me anafak ga toneve (Matyu 9.18-26 na Luk 8.40-56)

²¹ De, Jisasilin yika angindanik gove alikivevendi balañju wusandanjin wunutuk mfakuñguñove manamguan vevekatik. ²² De, yetik Sa Wamile* Jairus galavale gasak

avitin Jisasitik njimeve. Jisas wulevekandi katik avitin Jisasikik gamburgi mitik njime mfaiyimitve apititilevekandi ²³ galambalambanme kavik galaveve, "Nakik alepin singinmaŋga pava. Din njime kilik mandivanja. Kavik pavalen wun anafak tonapa, ka singinapayi." ²⁴ De, Jisasilin wunundi njimeve.

Gasakamanaŋ balaŋjun wakan njime wunu gifutupe njimeve. ²⁵ De, ɳaikik melin wakan njimeve. Wun 12 yia yila valu wusandaj ambala towok kakilali. ²⁶ Katik melin gasakamanaŋ doktalutuk ta ɳilali. Kape valan wunu towok ga akalakeve kape wun wokok gasakamanaŋ moni vala ta wusuwi valambeve. Kape wokok mamalikin ava valambe. Avan. Yika gasak toneve.

²⁷ Katik melin Jisasikik wulu biiyeve kapekandi gasakamanaŋ balaŋju giŋgani yinjimeve Jisas pindanji. Yinjimevekandi wun Jisasikik wataŋ mativiviňneve. ²⁸ Wun wokoki sivileve, "Njin wokok wataŋ mativiviňnimalen, ɳin anafak tonapa, yika." ²⁹ De, kepat, wokok ambala matitikaleve. Wun juŋaveve wokok mamalikin wunu valambeve.

³⁰ De, kepat, Jisasilin kavik juŋaveve yila pitikin wunu valambe salaveve. Kapekandi, matiyokolow i sivileve, "Nakik wataŋ nan mativiviňnima?"

³¹ De, wokok gungundan wunutuk sivileve, "Balaŋjun gasakamanaŋ du gifutupa. Din aipandi galava, 'Nunu nan mativiviňnima?'" ³² Kape Jisasilin joloŋeve wunu mativiviňneve balaŋjik wulaŋga.

³³ De, katik melin valaive pipikeve. Wun juŋaveve, wokok mamalikin wunu valambeve. Kapekandi Jisasikik makitik gamburgi mfaiyimitve apititilevekandi wulu vanju sivileve. Wun wokok wulu wofop sivileve.

³⁴ De, Jisasilin wunutuk sivileve, "Nakik sami, din kavik juŋava, ɳin dakik mamalik ga apitandaŋmaŋgapale pitikin tonma. Katik juŋjuŋamandi mamalik valambale, din. Din anafak dalaŋ juŋajime. Din dakik mamalikin yika ka yivapayi."

³⁵ Valan kamfu sivit tonevekatik, katik bikik Sa Wamile gasak avitkik mftile yetik avitin njime sivileve, "Dakik alepin anaŋ singinmale. Watpalan gitik paŋga malanmaŋga? Ga tonme."

³⁶ De, Jisasilin bikik wulu biiyulu gilipeve. Wun katik bikik Sa Wamile gasak avitkik kavik sivileve, "Valaivandu. Nakik wulu yive suwi."

³⁷ De, wun balaŋju wofop angilenevekandi wun aliluaŋguan balaŋju ɳaikik malanjeve, Pitandi Jemsindi Jon, Jemsikik wufaka, kavila aliluaŋguan ɳaikindi wakan njimeve. ³⁸ De, valan katik wamile gasak avitkik mftok njimevekandi, Jisasilin kavik wuleve, yila balaŋjun jipala salaveve, kape yila balaŋjun towok yekeve. De, gasak dindinŋit paveve, valan. ³⁹ De, Jisasilin lovevekandi sivileve, "Ben aipandi gasak dindinŋit pandi pandi yewi? Wun ava singinme. Wun ɳemba." ⁴⁰ Kape valan wunu sekeve.

De, wun vala wofop tataŋatik saŋjaŋeve. Saŋjaŋevekandi katik alepkik womendi waŋdi wokok wunundi njimeve balaŋjundi katik alepin toneve mitik loveve. ⁴¹ De, wun katik alepkik kilik mfovevekandi galaveve, "Talita kum." Wun ambikik balaŋdi kavik galava, "Kasik alepat, ɳin du galava, din kambewi!"

⁴² De, kepat katik alepin kambekerekandi makaŋimeve. Wun 12 krismas toneve. De, kavila balaŋjun wutve vilawiki pičiliyeve, towok pičiliyeve. ⁴³ De, Jisasilin valatik towok sivileve kasik wulu yila balaŋjutuk sivitve masivandu. Kavik sivilevekandi yila jeŋjek katik aleptik masivanja galaveve.

¹ De, Jisasilin katik mit valambe njimeve wokok watikik. Wokok gunjundandi wakan njimeve. ² De, katik Yisi Tonimbale Vandi* wun Sa Wamik* love mfititi mfititi sivileve. Wulu biiyeve balañju wusandanjin pikiliye sivileve, "Kasik avitín kavila wulu akati yivale? Katik wunutuk tonmale gasak junjunjamalín avik tonma? Kasik avitín kavila gasak pitikie wulu akati yivale? ³ Wun katik kilikvali. Wun Mariakik fak. Wun Jemsindi Josepindi Jutasindi Saimonkik wuñgiak. Wokok samilu ambandi tonma." Kavik sivilevekandi, de, bikik kumbanjin akakalakeve, wunundi.

⁴ De, Jisasilin kavik sivileve, "Balañjun Gotkik mañgik malañmi sivitvale balañjik akitva, kape wokok watik ñaikik valan wunu ka akitvi, wokok ñiñjan wunu ka akitvi, wokok mfotile balañjun wunu ka akitvi." ⁵ Kape, de, Jisasilin gasak pitikie wulu katik watikik avik pavapa? Kape wun ñaikik ñaikik malíwale balañju kilik mandivevendi apitandaneve. ⁶ Valan wokok wulu ava yive suwi, kapendi wun towok juñaveve.

*Jisasilin wokok 12 gunjunda apisukuveve yila wulu pavañga
(Matyu 10.5-15 na Luk 9.1-6)*

De, Jisasilin wokok gunjundandi wata watatik ñilali mfititi mfititi sivileve. ⁷ Kape, de, wun wokok 12 gunjunda kañijmileve. Kañijimilevekandi asikuveve alawiñe alawiñe Gotkik wulu sivitvañga. Wun valatik pitik masiveve sulak yakakale sañjañmañgapale. ⁸⁻⁹ Wun kavik galaveve, "Ben munfuti sundi safutile watanj ñaikik malañmi. Kape yetik watanđi kangoindi bretandi yila monindi malañmandu." ¹⁰ Wun valatik galaveve, "Ben yetik watikik njime apisalavakandi yetik ñaikik mfotok love tonmumfu. Ben katik mfot valambe yetik mfotok ñimandu. Kape yetik watik njimamañga pavalen, de, katik vandi katik mfot valambumfu. ¹¹ De, katik watikiile balañjun be yivulu gilipakandi bikik wulu biiyulu gilipalen, de, ben vala valambe njimumfu. Kavik pavapalen ben bikik gamburgitile mañju bimbiliñmumfu. Kavik pamfu kavila balañjun bikik yaka wulu ga juñavañgapale."

¹² Kape, de, kavila gunjundan wata watatik njini salavevekandi sivileve, yila balañju anafak juñjuñama ga yivanja pave. ¹³ Valan sulak yakakale wusandan sañjañevekandi malíwale balañju gasakamanajik wel mandive anafak ga toneve.

*Herotin sivive Jonkik fop ga matipitiwove
(Matyu 14.1-12 na Luk 3.19-20 na 9.7-9)*

¹⁴ De, Herot* galavale juwutkasakin biiyeve Jisasikik wuñin gasak toneve, mita mitatik. Yila balañjun kavik galaveve, "Jon, katik balañju mañamik gañga bumbeve balañjikin, wun siñgineve kape guami yika kambekevekandi yika wun Jisas tonma. Kapekandi kavila gasak pitikie wulu pava." ¹⁵ Kape yila balañjun kavik galaveve, "Elaijalin* Jisas tonma." Kape yilan galaveve, "Wun yetik Gotkik mañgik malañmi sivitvale balañjik, anañkik Gotkik mañgik malañmi sivitvale balañjikingo tonma."

¹⁶ De, Herotin kavila wulu biiyevekandi sivileve, "Nin sivitve Jonkik fop ga matipitiikeve, kape wun guami yika kambekeve."

¹⁷⁻¹⁸ Anañ Herotin wokok Filip galavale wufakakik Herotias galavale me vasomileve. Jonon Herotik kavik sivileve, "Gotkik wulun kakambeve dakik wufakakik me vasomileve wulu."

Kape, de, Herotin wokok matamatu ga njimeve Jon wuwi muñjimik suwove.

¹⁹ Kape, de, Herotiasikik kumbañ akalakilali Jondi. Wun Jon ga siñginmañga ta sivileve. ²⁰ Herotin Jon valaiveve. Wun juñaveve Jonon balañjik anafawali, Gotkik wulu ñaikik pavale balañjik. Kapekandi wun Jon anafak ga tonmañga paveve. Jonon Gotkik wulu sivilevendi Herotin Jonkik mañgik biiyevekandi wokok kumbanjin towok kambekeve, kape wun yikali yikali biiyañga milikeve.

²¹ De, pindanj Herotiasilin Jon ga siñginmañgapale juñjuñama kavik yiveve. Herotin yetik gasak vit paveve wokok womelin wunu kakeve vandi. Kape katik

vitik wokok wakindundi matamatkasundi Galilitile yila gasak autun yinjimeve. ²² De, Herotiasikik alepin love ginj siliveve, kapendi Heroti wokok vitik yinjimeve balañjun vavalakeve. Kapekandi Herotin katik aleptik kavik sivileve, "Din miliwale lua ñunu kombiiy়umfu, ñin masapa." ²³ Wun galaveve, "Ñin ka galavalanapayi. Din gitik lua gitik lua kombiiyalen, ñin masapa. Din ñakik lomile yipat yivanja miliwalen, ñin giñgani vawa dutuk yipat masapa."

²⁴ De, katik alepin wokok wometik salave kombiiyeve, "Ñin avik galavapa?"

De, wokok womelin galaveve, "Jon, katik balañju mañamik gañga bumbeve balañjik, din wokok fop kombiiy়umfu."

²⁵ De, kepat katik alepin afindafinda ñime galaveve Herotik, "Ñin kavik miliwa, katik balañju mañamik gañga bumbeve balañjik, Jon, din wokok fop kamfu kamfu anjatik suwi masive ñunutuk."

²⁶ De, Herotin katik wulu biiyevrekandi juñambii juñambiiyeve. Kape wun wokok anañ towok sivileve wulu juñaveve. Wun kavila vitik yinjimale balañju mimilikeve, kapekandi kavila wun sivileve wulu valambulu gilipeve. ²⁷ De, wun yetik wunundi tonmale matamat apisukuve ga ñimeve Jonkik fop matipitiwi yivanja. Katik matamatin muñjimik ñimevekandi Jonkik fop matipitiikeve. ²⁸ Matipitiwevekandi anjatik suwi malañmi masiveve aleptik. De, katik alepin wokok wometik masiveve.

²⁹ De, kavila wulu biiyevrekandi Jonkik guñgundan ñimeve Jon sisinqin yive malañmi mandiveve guamik.

Jisasilin jeñjek 5000 aututuk masiveve

(Matyu 14.13-21 na Luk 9.10-17 na Jon 6.1-13)

³⁰ De, kavila Jisasilin apisukuveve 12 balañjun wunutuk yika yinjimevekandi bikik valan paveve papavandi mfittitiwi sivileve wulu Jisasitik sivileve.

³¹ De, balañju gasakamanañin valatik yikali yikali yini yinjimeve, kapendi valan jeñjek avik jivapa? De, Jisasilin wokok guñgundatik kavik sivileve, "De, ñunundi ñime. Amban muñungumbañik ñimama, yisi wuliañga." ³² De, valan busuak ñaikik balindi muñungumbañik ñimeve.

³³ Valan ñimevendi yila balañju wusandanin wule junjave ñimeve. Wata watatile balañju wusandanin masi jañmi ñimeve, bindefop. ³⁴ De, Jisasilin alikivevekandi wuleve balañjun mfakuñguñove mfa. Wulevekandi balambaneve. Wun kavik wuleve valan sipsip fuingo toneve, valan mañjiñiveve balañjikin miñakik. De, wun wulu gasakamanañ mfittitiwi sivileve, valatik.

³⁵ Kape, de, mfunum, valin bumbevendi wokok guñgundan Jisasitik ñime sivileve, "Kaikalın muñungumbañ, de, valin bumba. ³⁶ Kavila balañju ga ñime veveka mitandi watatik, bikik jeñjek ga wusuwañga."

³⁷ Kape Jisasilin wokok guñgundatik kavik sivileve, "Ben jeñjek masive, valatik."

De, valan wunu kombiiyeve, "Ñen 200 valu tonapale monitile breta wusuwapala, valatik masive ga jivanja?"

³⁸ Wun valatik sivileve, "Ben breta akuanjin tonma? Wutvanja dalañime."

Valan ñime wutve balakevekandi yika yinjime sivileve, "Ñen ñaikik kilik bretandi alawiñ yesiña tonma."

³⁹ De, Jisasilin kavila balañju wofoptik kavik galaveve, "Ben gumu gumu yisiwi, anafak vasembañik." ⁴⁰ De, valan gumu gumu yisiwove, yilan 100 100 yisiwove, yilan 50 50 yisiwove.

⁴¹ De, Jisasilin kavila ñaikik kilik bretandi alawiñ yesiña yivevekandi fiñga matarjmi wulevekandi Gotik akitve kukuñeve. Kukuñevekandi breta pitiwi masiveve wokok guñgundatik kavila balañjutuk masivanjapale. Pavevekandi wun kavila alawiñ yesiña pitiwi masiveve, wofoptik.

⁴² Kape, de, vala wofopin jive balakeve. ⁴³ De, valan yila yisinqalindi breta yila 12 banda yive suwi mimilesekeve. ⁴⁴ De, 5000 autun katik jeñjek jiveve.

*Jisasilin mañamguan vilekik njimeve
(Matyu 14.22-33 na Luk 6.16-21)*

⁴⁵ Jisasilin wokok gungunda balinik ga valapeve anqindanik govaŋga, bindefop. Wun Betsaita galavale watikik ga goveve, vala. Wun wusuak toneve, kavila yila balañju bikik mfututuk ga njimaŋga pave. ⁴⁶ De, wun kavila balañju ga njime balakevekandi yetik lamik njime kivevekandi Got kukuñmaŋga.

⁴⁷ De, katik wukan vanj, katik balilin mañamguan gjnganik toneve. Kape Jisas wusuak siŋasink toneve. ⁴⁸ De, wun kavik wuleve wokok gungundan towok yikiveve, kape gasak vivilimin bikik mapalatik njimevendi ta yikiveve.

De, valitik Jisasilin njimeve mañam vileki. Wun vala valambe njimaŋga paveve, ⁴⁹ kape valan mañam veleki wunu wuleve. Kapekandi siŋgin mui juŋavevekandi kolekeve. ⁵⁰ Vala wofopin wunu wule valaiyeve. De, kepat wun valatik galaveve, "Nunu kasik. Valaivandu! Kumbanggi ditipata tonme." ⁵¹ De, wun valandi balini valapevendi katik vivilimin valambeve. De, valan wutve towok mfulawikeve.

⁵² Valan katik breta masiveve wulukik asik mamaŋgoveve. Valan sipilavit yakakale balañju.

*Jisasilin yila maliwale balañju anafak ga toneve, Genesaretik
(Matyu 14.34-36)*

⁵³ De, Jisasilin wokok gungundandi mañamguan anqindanik govevekandi Genesaret galavale mitik njime bali dñeve. ⁵⁴ Dñevekandi bali valambe alikivevendi kavila balañjun wunu wule juŋaveve. ⁵⁵ Kapekandi valan bikik mita mita wofop janivekandi maliwale balañju yiveve. Valan palasuandi malanjeve maliwale balañju katik Jisasilin tonmale mitik anañ biiyeve, valan. ⁵⁶ De, Jisasilin njimeve mita wofop, wata wofop, gia wata wofop, mia mita wofop, valan bikik maliwale balañju malanjmi mfelekeve, bikik makalowale mfanik. Valan pavevekandi Jisasitik galambalambaneve wokok watanjile mfumfut mativiviñiŋmaŋga. Wokok watanjile mfumfut mativiviñiŋeve balañju wofopin bikik mamalun valambeve.

7

*Jisasilin galaveve
Gotin Masiveve Goŋguajmali Wulun gasak vanj tonma
(Matyu 15.1-9)*

¹ De, yila Farisitile* autundi yila Jerusalemile Gotkik Wulu Kumbangikik Balañjun* Jisasitik mfakuŋguŋove. ² Mfakuŋguŋovekandi wuleve Jisasikik yila gungundan jeñjek jiveve, kape bikik kilia yakakale, valan ava andakambe mañamik.

³ (Kavila Farisitile balañjundi yila Jutatile balañjun wofopin bikik kilia ka andakam-balen jeñjek ka jivapayi. Anañkik balañjun masiveve bikik goŋguajmali fulakin kavik toneve. ⁴ Valan maket mandivale mfanik njime yiŋimevekandi, yataŋgin ava jive. Valan wandefaka mañam andakambeve. Bikik goŋguajmali wulu wusandan miñakavik vañjeneve. Bikik wambikasundi susumundi giniŋgiñe andakambeve.)*

⁵ De, kavila Farisitile balañjundi Gotkik Wulu Kumbangikik Balañjun Jisasitik kombiyyeve, "Dakik gungundan aipandi anañkik balañjun masiveve goŋguajmali fulak ava pave? Valan yataŋgin jiva, kape bikik kilia yakakale, ava andakambe."

⁶ De, Jisasilin valatik galaveve, "Ben velek mapalandi sivitvale balañju! Katik Aisaia* galavale Gotkik mañgik malanjmi sivileve balañjikin bikik fulak waingeve

* ^{7:4} Valan mamalik ava juŋave, valan andakaŋga miyakik lua daŋave.

galaveve. Anañ anañ wun kavik moleve, ‘Kavila balañjun ñunu manju ñaikiki akitva, kape bikiñ kumbañgin ganaiñgitik tonma. ⁷ Valan ñunu yatañgin ta kukuñma, valan balañjukok mfítitiwali wulu ñakik wululuñgo galava.’ ”

⁸ Jisasilin Aisaiakik wulu kavik galavevekandi wun wusuak yika kavik galaveve, “Ben Gotin Masiveve Gonguajmali Fulak pindave kape balañjukok gonguajmali wulu pava. ⁹ Ben kavik junjava, Gotin Masiveve Gonguajmali Fulak valambakandi kape anañkik balañjukok gonguajmali fulak pava, katik anafak, a? ¹⁰ Mosesilin* anañ anañ galaveve, ‘Dakik wañdi wome fofonombe.’ Wun miyakavik galaveve, ‘Yetik balañjikin wokok wañdi wome mongopalen, ben katik balañjik matve ga siñginme.’ ¹¹⁻¹² Kape ben pindavakandi galava yetik balañjikin wokok womendi wañtik masivangapale lua wun anañ galaveve Gotik masivanja, wun wokok womendi wañtik masivandu. Kakamba. Gotkik lua. ¹³ Ben miñakavik Gotin Masiveve Gonguajmali Fulak valambakandi kape anañkik balañjun betik masiveve gonguajmali fulak ben katik pava. Ben miñakavik pava yila wulu wusandañ.”

*Jisasilin galaveve
kumbañile wulun pave ga tonma
balañjik yakakatik*

(Matyu 15.10-20)

¹⁴ De, Jisasilin galaveve yila balañju wunutuk yika mfakuñgumañga. Yijimevendi wun galaveve, “Ben ñakik wulu biiye juñave. ¹⁵⁻¹⁶ Tatañgatile yetik wosen balañjiktik lovalen katik balañjikin yakatik balañjik ka tonapayi. Kayi. Balañjikik kumbañile wulun salavakandi, kavila wulun katik balañjik yakatik balañjik ga tonapa.”

¹⁷ De, Jisasilin kavila balañju valambevekandi mfotok ñime lovevendi wokok gunjundan wunutuk ñime kombiiyeve katik mfítitik sivileve wulu. ¹⁸ De, wun valatik kavik galaveve, “Ben wakan juñjuñama miñakik, a? Ben ka junjavai, a? Tatañgatile yetik wosen balañjikik kumbañik lovalen katik balañjikin yakatik balañjik ka tonapayi. ¹⁹ Katik wosen dau ñaikik love salave, kape katik balañjikik juñjuñamatik ka lovapayi.”

Jisasilin kavila anañ galaveve wulu galavevendi, de, jeñjekin wofopin anafawali tonma, Gotkik makiti.[†]

²⁰ Jisasilin yika kavik galaveve, “Balañjikik kumbañile wulun salavakandi, kavila wulun katik balañjik yakatik balañjik ga tonapa. ²¹⁻²² Balañjukok kumbañile yila yakatik juñjuñamalin salava. Kavila kavik tonma, mendulak fulak pava, lua fomba, balañju mat mat gañga siñginma, wutviliwa, yaka wulu yaka wulu pamfuluwa, apipilaiva, mímilika miñakik, mfamuñjuwa, maiyawa, wovene yatañgin malanjiva, kakanjin. ²³ Kavila yaka wulun balañjikik kumbañile. Valan katik balañjik yakatik ga tonma.”

*Yetik Fonisiatile melin junjaveve Jisasilin pitikie kapekandi wulu paveve
(Matyu 15.21-28)*

²⁴ De, Jisasilin katik watik valambe ñimeve Tair galavale siti vevekatile mitik. Wun kaukati yetik mfotok loveve, kape wokok safulun pimbiliñmeve, kapekandi wun yila balañjun wunu wutvulu gilipeve. Kape wun avik gulipiliyapa?

²⁵ De, yetik melin, yetik sulak yakakatikin wokok aleptik dundumiyeve. Katik melin biiyeve Jisasilin yijimeve, kape, de, wun ñimeve Jisasilik gambiñgitik vandamfufundi amandepewi bakti mañjikatik mandiveve.

²⁶ Katik melin yetik wutakiwi. Wokok gonguajmali fulakin Gris galavale lomile, kape wokok wunu kaweve watikin Sairofonisia galavale distrikile.

[†] 7:19 Mamalukik wulu gaveka. Wokok wulu balañjikik fulak galava.

Wun Jisasitik yinjimevekandi galambalambaneve Jisasilin wokok alep dum dumiiyeve sulak yakakatik sañjañmaŋga. ²⁷ Kape Jisasilin wunutuk galaveve, "Faklia bïndefaka ga jive. Fakliakik bret yive kindutik malipakile fulakin yakanatik."

²⁸ Kape katik melin wunutuk sivileve, "Gasak Wakin, mambat lolomile kindun fakliakik jeñjek viñili jiva."

²⁹ De, Jisasilin wunutuk kavik galaveve, "Din kavik galavandi, ñin anafak biiya, kape din dalañime. Katik sulak yakakatikin dakik alep valambe ñima."

³⁰ De, katik melin mphotok ñimevekandi wuleve, wokok alepin ñeñembanjik yokowi toneve. Katik sulak yakatikin anañ valambe ñimeve.

Jisasilin yaikik tuandundi maŋgik miyakik balañjik anafak ga toneve

³¹ De, Jisasilin Tair valambe ñimeve Saidon galavale distrikik. Kauka valambe ñimeve Dekapolis galavale distrikik. Kauka valambe ñimeve Galili galavale manjamguanik.

³² De, valan yetik tuandusin balañjik Jisasitik malanjeve. Wokok belin gikiliikeve, wulu waingeve ava sivitve. Kape valan Jisasitik galaveve wokok kilik mandivanja, katik balañjik anafak ga tonmanga.

³³ De, Jisasilin katik balañjik yive kavila yila balañjukok mit valambe ñimileve. Ñimilevekandi wokok kiliwavi katik balañjikik tuandutuk suwovekandi susupi tulevekandi wokok kilik katik balañjikik betik mandiveve. ³⁴ De, Jisasilin fiingga wu-nambin givatañmi wulevekandi, sikainevekandi katik balañjistik galaveve, "Efata!" Katik wulu amban kavik galava, "Tikuaka!"

³⁵ De, kepat wokok tuandun tikuakevekandi wokok belin anafak tonevekandi wulu waingeve sivileve ³⁶ De, Jisasilin valatik galaveve yila balañjutuk sivitvandu, kape valan bala pindave sivileve. Wun towok apikakambe sivileve, kape valan Jisasikik maŋgik yika towok bala pindave sivileve. ³⁷ Kape, de, kavila yila balañjun, bikik kumbangin towok vanj kambekeve, kapekandi galaveve, "Wun wulu wulu wofop waingeve pava. Wun tuandusin balañju wulu ga biiya. Wun maŋgik miyakik balañju wulu ga sivitva."

8

Jisasilin jeñjek masiveve 4000 balañjutuk

(Matyu 15.32-39)

¹ De, yetik vandi yila balañjun wusandaŋ mfakunjuŋove, kape valan jeñjekin miñakik. Kape, de, Jisasilin wokok gunguna kañiñmi ga yinjimevekandi galaveve, ² "Ñin kavila balañju balambanma. Valan valu alilam tonmale, kape jeñjekin miñakik. ³ Ñin vala yatañgin gunaŋa apisukuvalen bikik mftututuk, yilan gunaŋaka masi siŋgiŋapati. Yilan ganaiŋgati yinjimale."

⁴ De, wokok gungunañdan wunutuk galaveve, "Kaikalın muñuŋgumban, jeñjek miyakik mit. Amba breta akati yivapa kavila balañju ga jivanja?"

⁵ Wun valatik kombiiyeve, "Ben breta akuan?"

Valan galaveve, "7 breta."

⁶ De, Jisasilin galave mañjikatik ga yisiwove, kavila balañju. Wun kavila 7 breta yivevekandi Gotik akitve kukuñevekandi pitiwi masiveve wokok gungunañdatik, kavila yila balañjutuk ga masivaŋga. De, valan kavila balañjutuk masiveve. ⁷ De, valan yila sa yesiña toneve, ñaikile. Wun Got akitve galavevekandi kavila yesiña ga masiveve, miyakavik.

⁸ Valan jeñjek jive mamalasewi balawi, valambeve makandu 7 bandatik yive suwi mamalasekeve. ⁹ Kavila balañjun 4,000-iŋgo toneve.

¹⁰ De, Jisasilin vala apisukuve ga njimevekandi wun wokok gungundandi yetik balini valape angin danjik goeve Dalmanuta galavale distrikik.

*Farisitile balañjun Jisas galaveve
yila gasak pitikie wulu pavanga
(Matyu 16.1-4)*

¹¹ De, yila Farisitile* autun Jisasi tık yinjimeve wunundi towok bala sivileve. Valan wunu apipilayeve, yetik ga juñavañgapale gasak pitikie wulu wunutuk ga pavanga. Valan yila wulu wokok safutuk mandive sivitvañga juñaveve.

¹² De, Jisasilin wokok kumbajin sañmiki apiwoselevrekandi kavik galaveve, "Kamfu tonmale balañjun ga juñavañgapale gasak pitikie wulu aipandi wulanga miliwa? Njin wulu vanu betik sivitva, valan ka wulapayi. Njin vala ga wutvañga ka pavapayi."

¹³ De, wun vala valambe njimevekandi balinik yika valapevekandi angin danjik goeve.

*Jisasilin yis apikamule wulu sivileve
(Matyu 16.5-12)*

¹⁴ De, Jisasindi wokok gungundan bret ginanambe valambe njimeve. Naikik bret naikikin balı kumbanjik toneve. ¹⁵ De, Jisasilin valatik kavik galaveve, "Ben waingeve, Farisitile* autukok yisndi Herotkik* autukok yis. Ben waingeve."

¹⁶ Wokok gungundan bikik gumi wokok sivileve wulu sivit piyyeve. Valan kavik sivileve, "Ambar bretin miñakik."

¹⁷ Jisasilin valan sivileve wulu juñavevekandi sivileve, "Ben aipandi bretin miyakik tonmale wulu sivitva? Ben ka juñavi, a? Bikik kumbangi ava tikuakika? Bikik juñjuñamalin apivitipalia? ¹⁸ Ben sipalakik, kape ka wuti, a? Ben tuandukok, kape ka bisi, a? Ben ginanambale, a?"

¹⁹ Njin bret naikik kilik pitik piliñevekandi 5,000 balañjukok, jive giipiive valambeve bretandi ben akuan banda suwove?"

Valan wunutuk sivileve, "12."

²⁰ Jisasilin valatik yika galaveve, "Njin bret 7 pitik piliñevekandi 4,000 balañjukok, jive giipiive valambeve bretandi ben akuan banda suwove?"

Valan wunutuk sivileve, "7."

²¹ Wun valatik galaveve, "Ben ka juñavi, a?"

Jisasilin yetik sipala yakakalekik balañjik anafak ga toneve

²² De, Jisasindi wokok gungundan Betsaita galavale watikik apisalave njimeve. Apisalave njimevendi katik watikile balañjun wunutuk malanjeve yetik sipala yakakalekik balañjik. Valan wunu galambalambaneve Jisasilin wunutuk kilik mandivanja. ²³ Kape Jisasilin wokok kilik mfovevekandi wunu watik kutuk malanjeve. Malanjevekandi wokok sipalatik susupi tulevekandi kilia wunutuk mandivevekandi kavik kombiiyeve "Din yila lua wutvala?"

²⁴ De, wun wutve wulevekandi kavik galaveve, "Njin balañju wutva, kape munango njimakatik wutva."

²⁵ De, Jisasilin wokok kilia katik balañjikik sipalatik yika mandiveve. Mandivevendi katik avitín towok jilevekandi, de, tikuakave, wun waingeve wuleve, lua wofop. ²⁶ De, Jisasilin wokok mfotok apisukuve ga njimeve. Wun kavik galaveve, "Din watikik apisalavandu."

*Pitalin galaveve, Jisasilin Krais tonma
(Matyu 16.13-20 na Luk 9.18-21)*

²⁷ De, Jisasilin wokok gungundandi yila watatik njimeve. Sisaria Filipai galavale siti vevekatik tonmale kavila. Valan mai njimevekatik wun wokok gungundatik kombiiyeve, "Yila balañjun nunu nani galava?"

²⁸ Valan wunutuk galaveve "Yilan galava Jon, katik manjamik ga bumbale fak. Yilan galava Elaija*. Kape yilan galava yetik Gotkik mañgik malañmi sivitvale balañjik."

²⁹ Kape wun vala yika kombiiyeve, "Ben ɻunu nanifak galava?"

De, Pitalin kavik galaveve, "Din Krais tonma, katik Gotkik Balañju Yika Yivançgapale Balañjik."

³⁰ De, wun vala apikakambeve, valan katik wun Krais tonmale wulu sivitvandu yila balañjutuk.

*Jisasilin galaveve, wovene siŋginme yika kambekapa
(Matyu 16.21-28 na Luk 9.22-27)*

³¹ De, Jisasilin valatik yila wulu mfititiwi sivileve. Kavila wulu kavik tonma, yila balañjun yaka wulu wusandañ Balañjikik Faktik* pavapa, kape, de, wokok safulun towok akalakapa. Jutatile avitkasundi Gasak Wamile Gasak Wakundundi*Gotkik Wulu Kumbañgikik Balañjun* wunu beñgonjapa. Kape valan wunu matve ga siŋginapa. Kape aliluançik vandi yika kambekapa. ³² Wun kavila wulu matisivanjmi sivileve. Kape, de, Pitalin wun malañevekandi vavawi sivileve.

³³ De, Jisasilin matiyokolowovekandi wokok yila guñgunda wuleve. Wun Pita miñakavik vavawi sivileve, "Satan*, din avave! ɻin du wutvulu gilipa! Din Gotkik juñjuñama ka vañjenmi! Din balañjukok juñjuñama ɻaikik vañjenma!"

³⁴ De, Jisasilin ga yinjimevekandi wokok guñgundandi yila balañju wusandañ. Wun valatik kavik sivileve, "Yetik balañjikin ɻunu vañjenme ɻimañga miliwalen, woven miliwale juñjuñama ga valambe, kape wokok mamatawi mun ga afufulive malañmi ɻunu vañjenme. ³⁵ Yetik balañjikin wovene wovene kamfu kamfu kasik mañjikatik alilekalak tonmañgapale wulu gasak wulu vañ juñava. Kavik juñavale balañjikin siŋginapa. Kape yetik balañjikin kavik ka juñavi. Wun wokok woven tonmañgapale wulu gasak we ka galavi. Wun ɻunundi Gotkik wulu anafu malañkive juñava, kapekandi siŋginma. Kavik juñavale balañjikin alilekalak tonñimama.

³⁶ Yetik balañjikin lua wofop vañ wofop yiva, kapekandi siŋginmalen, kavila luan wunu anafak avik ga tonapa? ³⁷ Katik balañjikin woveñe woveñe gitik luandi wusukapa, alilekalak yika tonmañga?

³⁸ Kamfu tonmale yakakale balañjun, Got valambale balañjun, betile yetik balañjikin ɻunundi ɻakik wulu mimiñliwi ɻajanlambalen, Balañjikik Fakin, wokok wun yinjimale vandi, wun miñakavik mimiñliwi ɻajanlambapa katik balañjik. Balañjikik Fakin katik vandi wokok Wañkik gasak pitiki valingo apikowi yinjimama Gotkik anafawali luasamban sulundi."

9

¹ Jisasilin valatik kavik galaveve, "ɻin wulu vanu betik sivitva, kaikatik sambitve tonmale yila balañjun kavik wulapa, Gotin gasak pitiki Juwutkasak tonapa. Wandefaka ka siŋginapayi, yilan."

*Jisasikik safulun vavaivikeve
(Matyu 17.1-13 na Luk 9.28-36)*

² De, valu 6 vandi, Jisasilin Pitandi Jemsindi Jon ɻaikik yive malañive, yetik lam wunamin vanjk. Kaukatik valan bisak tonevekandi wuleve yetik fulakin wunutuk apisalavevendi kape wun yindañdi toneve. ³ Wokok wataju towok vavaivikive, towok vañ kiliavikive. Kasik mañjikatile yetik balañjikin wokok wataju avik ga kiliavikapa, kavik. ⁴ De, wokok guñgundan kavik wulevekatik Elaijandi*Mosesilin*pilekivalanjevekatik wuleve valan. Pilekivalanjevekandi Jisasindi wulu sivileve.

⁵ Kape, de, Pitalin Jisasitik kavik sivileve, "Watpalan, amban kaikatik tonma anafak. Ñe kakalak mftu alilam ga give, dakik yetik, Mosesikik yetik, Elaijakik yetik." ⁶ Kavila gungundan towok valaiyevendi Pitalin kavik galaveve.

⁷ De, yetik yangimin njime vala timbevendi yangim kumbañi yetik mangikin kavik sivileve, "Nakik towok miliwale fakin kasik. Ben wunu biiye." ⁸ Valan kepat ta maiyokolok mfiyokolokevekandi Jisas ñaikik wuleve valan.

⁹ De, lam bumbevekandi sivilimeve Jisasilin. Katik valan wuleve wulu apikakambe sivileve. Wun kavik sivileve, "Kamfu ben wutvale wulu sivitvandu. Balañjikik Fakin siñginme kambekuakile vandi pindaj matisivanji sivitvumfu." ¹⁰ Kavila wulun bikik kumbañgi ñaikiktik tonñilali. Kape valan bivenetik kombii kombii sivit piiyeve. Katik siñginme kambekuakile wulu sivit piiyeve, valan.

¹¹ Valan wunutuk kavik kombiiyeve, "Gotkik Wulu Kumbañgikik Balañjun* aipandi galava Elaijalin wandefaka yinjimama?"

¹² De, wun valatik kavik sivileve, "Kavik tonma. Elaijalin wandefaka yinjimama wulu wofop waingeve mfaviliñjiwañga pave. Kape Gotkik Buk kumbañile wulu aipava? Kavik moleve, Balañjikik Fakin yakai yakai tonapa, kape yila balañjun wunu maiyakapa. ¹³ Kape ñin kavik galava, Elaijalin anañ yinjimeve. Yila balañjun wunutuk bikik juñjunjamandi paveve. Gotkik buk kumbañile anañ moleve wulu miyakavik paveve, valan."

Jisasilin yetik sulak yakakatik dundumiyeve fak anafak ga toneve (Matyu 17.14-21 na Luk 9.37-43)

¹⁴ De, Jisasilin Pitandi Jemsindi Jonindi wokok yila gungundatik yinjimevekandi wuleve, valatik mifikove toneve gum. Katik gum kumbañile yila Gotkik Wulu Kumbañgikik Balañjun* valandi wulu sivit piiyeve. ¹⁵ De, kavila gumile balañjun wofopin Jisas wulevekandi bikik kumbañgin kepat kambekeve. Valan wunu wutve jañevekandi wunu wutve vavalawa galaveve, "Anafak yinjima!"

¹⁶ Wun valatik kombiiyeve, "Ben gitik wulu sivit piiya?"

¹⁷ De, katik gum kumbañile yetik balañjikin galaveve, "Watpalan, ñakik fak yetik sulak yakakatikin dundumiive mangik miyakik ga tonma, kapendi ñin dutuk malajma. ¹⁸ Katik sulak yakakatikin dundumiivendi wun gapakandi suapin salava mamalinji kapekandi ñandu likitiwa safulun pektajmuwa. Ñin dakik gungundatik ga sañjañmañga ta kombiiya. Valan ka balawi."

¹⁹ De, Jisasilin valatik kavik galaveve, "Ben kamfu tonmale balañju. Ben Gotkik wulu yive susuka miñakik balañju. Ñin bendi akuan valu tonapa? Ñin valu valu be ta mfititi mfititi sivitvale. Ben ka juñavi, a? Ñin valu akuan kavik pavapa, betik? Katik fak ñunutuk malajmi!" ²⁰ De, valan wunu Jisasitik malajevendi katik sulak yakakatikin Jisas wulevekandi katik fak ga gapeve. Katik fakin mañjikatik kukumuukevekandi asokopekevendi suapin salaveve mamalinji.

²¹ De, Jisasilin katik fakik wañtik sivileve, "Valu akuan kavik toneve?"

Wun galaveve, "Sawekatik mandivileve, wun. ²² Yila valu katik sulak yakakatikin mindatik gañga kumukeve yila valu mañambitik gañga kumukeve, wunu ga siñginmañga pave. Kape din balawalen, ñe balambanmakandi matikokolewi."

²³ Jisasilin wunutuk sivileve, "Din aipandi galava 'Din balawalen'? Yetik balañjikin kavik juñavalen, 'Gotin balawa,' de, katik balañjikin balakapa wulu wulu wofop pavanya."

²⁴ De, kepat katik fakik wañin galaveve, "Ñin kavik juñava! Ñin ta juñavale dañ waingeve ga juñave."

²⁵ De, Jisasilin wulevekandi yila balañjun wusandan jañmi mfakuñgumove, wun katik sulak yakakatikik apikakambe sivileve, "Din, mangik ga valambalendi tuandu

sin ga tonmale sulak, ḥin du apikakambe sivitva, wunu valambe dalanjime. Wunutuk yika dundumiivanja yinjimandu."

²⁶ De, katik sulakin ga kolewi gapevekandi wunu valambe ḥimeve. Kape katik fakin sisinqin vaningo toneve. Miñakavik wulevekandi balañjun wusandanin sivileve, "Wun anañ siñginmale." ²⁷ Kape Jisasilin wokok kilikik mfove mfakambekevendi wun kambewi sambileve.

²⁸ De, Jisasilin wokok gungundandi vala valambe ḥime loveve yetik mfotok. Valan bisak tonevekandi Jisasitik kavik kombiiyeve, "Ñen aipandi katik sulak yakakatik sañjañmañga ta pava?"

²⁹ Wun valatik kavik galaveve, "Kavik tonmale sulun ḥaikik fulakin ḥaikikin tonma, sañjañmañgapale, ambikik Wañ kukuñmalen, balakapa."

Jisasilin yika galaveve, woven siñginme yika kambekapa

(Matyu 17.22-23 na Luk 9.43-45)

³⁰ De, Jisasilin wokok gungundandi katik mit valambe ḥimeve. Valan Distrik Galili ḥinjawi ḥaikindi ḥimeve. Jisasilin wokok gungundantik yila mfittitiwale wulu sivitvanja miñikeve, kapekandi yila balañjutuk wunu ga wutve juñjuñawulu gilipeve. ³¹ Wun wokok gungunda kavik mfittitikeve yetik balañjikin Balañjik Fak* kindiñmi suwapa yila mamatutuk. Valan wunu matve ga siñginapa. Matve ga siñginmindi wun alilañgik vandi yika kambekapa. ³² Wokok Guñgundan wokok wulu mamañguve kape kombiiyulu valaiyeve.

Atik balañjikin gasak tonma

(Matyu 18.1-5 na Luk 9.46-48)

³³ De, Jisasilin wokok gungundandi Kaperneam galavale watik apisalave ḥimevekandi mfotok ḥime loveve. Lovevendi Jisasilin wokok gungundatik kombiiyeve, "Masi ḥimakandi ben gitik wulu sivilima?"

³⁴ Kape valan wulu miñakik. Valan masi ḥimevekandi vala giñgani nan gasak tonapale wulu sivilimeve bivenetik.

³⁵ Kape, de, Jisasilin yisiñkevekandi gave ga yinjimeve, wokok 12 gungunda. Yinjimevendi valatik kavik sivileve, "Yetik balañjikin gasak van tonmañga miliwalen, wovene wovene mañjika vanjk malanbumbe yila balañju wofopkik luasamban tonme."

³⁶ De, Jisasilin yetik fakliak yive mfapingapeve bikik giñganik. Wun mamatawuwi tonevekandi valatik kavik galaveve, ³⁷ "Yetik balañjikin ḥunu juñavalen kapekandi yetik kavik tonmale fak matikokolewalen, wun ḥunu matikokolewa. Miñakavik yetik balañjikin ḥunu matikokolewalen wun ḥunutuk ka pavi. Kayi. Wun ḥakik ḥunu apisukuve ga yinjimale Wañ matikokolewa."

Jisasilin ambatik yakavik ka pavale balañjikin ambatik anafak pava galaveve

(Luk 9.49-50)

³⁸ De, Jonon Jisasitik galaveve, "Watpalan, ñen dakik wuñdi sulak yakakale sañjañmale balañjik wutvale. Wun amba ava vañjenme kapendi ñen wunu apikakambale."

³⁹ Kape Jisasilin kavik galaveve, "Wunu apikakambandu. Yetik balañjikin ḥakik wuñdi gasak piñkie wulu pavalen, wun kamfu kamfu ḥunu avik maiyakapa?

⁴⁰ Ambatik yakavik ka pavale balañjikin ambatik anafak pava. ⁴¹ Yetik balañjikin juñavalen ben Kraistile*, kapekandi wun ḥaikafak miña manjam betik masiva, ḥin wunutuk anafak pavapa. ḥin wulu vanju betik sivitva, ḥin wokok anafak fulak yatañgin ka valambapayi."

Jisasilin yaka wulu pavandu galaveve

(Matyu 18.6-9 na Luk 17.1-2)

⁴² Jisasilin kavik galaveve, "Yila faklian ɳakik wulu yive suwapa. Yetik balañjikin kavik tonmale fak ɳakik wulu ga valambalen, wun yakai yakai vanj tonapa. Yila balañjun wandefaka katik balañjik yetik gasak mindim wokok biñbatik diñmakandi gia manjamguanik yukuaki ga ɳiliwalen, valan anafak pava wunutuk. ɳiliwale fulakin yakai yakai vanj gaveka. Yetik balañjikin safakliak pave ɳunu ga valambalen, ɳin yakakatik vanj wunutuk papa.

⁴³⁻⁴⁴ Kape, de, dakik yetik kilikin yakakatik fulak pavalen, kapendi din miyakavik yakakatik fulak paviŋgi, de, din dakik kilik matipitikumfu. Din Wunambinik ɳaikik kiliki ɳimalen, din anafak tonapa. Kape din alawiñ kiliandi Heltik ɳimalen, din yakai yakai vanj tonapa. Heltile minin kusimbeve min gaveka. ⁴⁵⁻⁴⁶ Dakik yetik gambañin yakakatik fulak pavalen, kapendi din miyakavik yakakatik fulak paviŋgi, din dakik gambañ matipitikumfu. Naindañ gambañdi Wunambinik ɳimalen, din anafak tonapa. Kape din Heltik gambañgi alawindi ɳimalen, din yakai yakai vanj tonapa. ⁴⁷ Dakik yetik sikilin yakakatik fulak pavalen, kapendi din miyakavik yakakatik fulak paviŋgi, din dakik siki dikumfu. Din Gotkik watikik ɳaindañ sikindi ɳimalen, din anafak tonapa. Kape din Heltik sipala alawiñdi ɳimalen din yakai yakai vanj tonapa. ⁴⁸ Heltile mfumfundan ka siŋginapayi. Miñakavik Heltile minin ka kusimbaipayi.

⁴⁹ Minik apikuwapa balañju wofoptik sota mfafilewalingo.*

⁵⁰ Sotan anafak. Kape sotan sotango ka giŋgiliŋmalen, din avik pave yika anafak ga tonapa? Bikik kumbaŋgi sotango ga giŋgiliŋmikanja, kapekandi bivene bivenendi ka ɳiliwa."

10

*Jisasilin meandu malata
apitomoñmale wulu sivileve
(Matyu 19.1-12 na Luk 16.18)*

¹ De, Jisasilin wokok guŋgundandi Kaperneam valambe ɳimeve Distrik Jutatik Jordan manjamguan aŋgindanik. De, balañjun wusandañin yika wunutuk mfakanjuŋove. Kape, de, wun wokok fulak kavik paveve, wun valatik yila wulu mfititiwi sivileve.

² De, yila Farisitiile* autun wunutuk yiŋime wunu muwi dipikape kombiiyeve, "Gotin Masiveve Gonguanmali Fulakin* kavik galavala, yetik avitin wokok me apitomoñmanga pavale fulakin anafak, a?"

³ Jisasilin kavik galaveve, "Anañ anañ Mosesilin* ambikik anañ toneve wuŋgasutik gitik wulu sivileve?"

⁴ Valan kapendi kavik galaveve, "Mosesilin galaveve yetik avitin wokok me apitomoñmanga pavalen katik avitin wokok me apitomoñmaŋgapale janda motve masive wokok metik."

⁵ De, Jisasilin valatik kavik galaveve, "Ben wulu pindavale balañju, kapendi Mosesilin katik ɳaikik wulu betik motve masiveve. ⁶ Kape anañ anañ vanj Gotin yila wulu galaveve. Gotin lua wofop mandivevekandi, wun balañju mañjikatik gotve mandiveve. Aviti me mandiveve, wun. ⁷ Gotin kavik paveve, kapekandi wun ambatik kasik fulak masiveve. De, yetik avitin wokok waŋdi wome valambakandi wokok me yivpa. ⁸ Yivakandi valan alawiñiñ ɳaikik safu tonapa. Valan alawiñiñ gaveka. Kayi. ɳaikik balañjikin tonapa. ⁹ Kape, de, Gotin anañ mfakuŋove balañju, yetik balañjikin apitomoñmandu."

* ^{9:49} ɳen kasik apikamule sivitvale wulutile juŋjuŋama waiŋgeve ka junavi. Kape yila balañjun wusandañin juŋava wokok asikin Wok Pris 2.13 tonma.

¹⁰ De, Jisasindi wokok gungundan mfotok ñimevendi wokok gungundan katik wun anañ sivitvale me apitomoñmale wulu yika kombiiyeve. ¹¹ Kapendi wun valatik galaveve, "Yetik avitin wokok me apitomoñme yetik me yivalen, wun mendulak fulak pava. Wun wunutuk yakai yakai pava. ¹² Miyakavik yetik melin wokok malat apitomoñme yetik malat yivalen, wun miyakavik mendulak fulak pava."

Jisasilin faklia wunutuk ga yinjimañga galaveve

(Matyu 19.13-15 na Luk 18.15-17)

¹³ De, yila balañjun faklia Jisasitik malañmañga paveve, wun vala mfovañga. Kape wokok gungundan vala apikakambe galaveve.

¹⁴ Jisasilin kavik wulevekandi gilipe valatik kavik sivileve, "Faklia ñunutuk ga yinjime. Apikakambe sivitvandu. Gotkik lomile balañjun kavik tonmale balañju.

¹⁵ Nín wulu vañu betik sivitva, yetik balañjíkin Got lolom tonmañga sa fakliakingo ka vavalawalen wun Gotkik watik avik lovapa? Kayi vañj." ¹⁶ Kape, de, Jisasilin kavila faklia mamatawuwo kilia valatik mandive kukuñeve, Gotin valatik wulu anafu ga pavañga.

Lua gasakamanan tonmale avitin

Jisasindi wulu sivileve

(Matyu 19.16-30 na Luk 18.18-30)

¹⁷ De, Jisasilin yetik mitik ñimevekatik yetik avitin wunutuk jañmi yinjimevekandi vandamfufu mañjikatik mandivevekandi kombiiyeve, "Watpalañ Anafawali. Nín avik pave Gotki tonñimama siñambamavi?"

¹⁸ Jisasilin wunutuk kavik sivileve, "Dín ñunutuk aipandi anafawali galava. Got ñaikíkin tonma anafawali. ¹⁹ Dín aipandi kombiiya? Dín Gotin Masiveve Gonguanjamali Fulak* junjava, 'Balañjík mat mat gañga siñginmandu. Mendulak Pavandu. Yetik balañjíkik we fombandu. Balañjíkik safutuk muwale wulu mandive sivitvandu. Muwi apipiilaive yivandu, yetik balañjíkik we. Wañdi wome waingeve fofonombe.' "

²⁰ De, katik avitin Jisasitik sivileve, "Watpalañ, nín sawekatik mandivili miyakavik kavila wulu ñaikík juñave pañílali."

²¹ Jisasilin wunu wulevekandi towok milikevekandi kavik sivileve, "Dín yetik ñaikík fulak ava pave. Dín dakik lua yila balañjutuk ga wusuwi. Yivale moni miña balañjutuk yatañgin masive. Kavik pavakandi dín lua wusandañ Hevenik tonapa. Kape, ñime. Nunu vañjenme ñime."

²² Katik mañgík biiyevekandi bañgaivíki ñimeve. Wokok lua gasakamanan toneve.

²³ De, Jisasilin wokok gungundatik wutve sivileve, "Lua wusandañ tonmale balañjun Got lolomik tonmañga ta mandimbii mandimbiiapati."

²⁴ Wokok gungundan wokok wulu biiyevekandi bikik kumbañgin kambekeve. Kape Jisasilin yika sivileve, "Wufakali. Balañjun Gotkik lolomik tonmañga ta mandimbii mandimbiiapati. ²⁵ Gañgiíkik fopile guaník kameltin love salavakalen ka balakançale. Miyakavik lua wusandañ tonmale yetik balañjíkin Gotkik watik avik lovapa. Kape katik lua towok tonmale balañjíkin Gotkik watik ta lovale wulun kameltin gañgiíkik fopile guaník love salavale wulu matikakalíwa."

²⁶ Wokok gungundan kavik biiye towok pikiliye kombiiyeve Jisasitik, "Miyakavik tonmalen, nan Gotki tonñimama siñambamavi?"

²⁷ Jisasilin vala wutve sivileve, "Balañjun avik? Kape Gotin balakapa. Wun pava wulu wulu wofop."

²⁸ De, Pitalin wunutuk galaveve, "Wutve, ñen lua wofop valambevekandi vañjenma, du."

²⁹ De, Jisasilin sivileve, “Nin wulu vanju betik sivitva, yetik balañjikin ñunu vañjenme miliwakandi wokok mfoti wuñgiaki wuiñanji wufakandi aviti samindi wañdi womendi mañjikandi faklia valambalen ñunundi Gotkik wulu anafu vañjenmañga, ³⁰ wun kamfu watik tonmale vandi 100 mfutundi wufakalindi samilundi womeandundi fakliandi mañjika yivapa. Kape yila balañjun yaka wulu wunutuk papa. Kape wun pindan siñambamavi tonnjimama Gotki. ³¹ Kape yila wusandañ kamfu gasak tonmale balañju Gotin malanjbumbapa. Kape yila wusandañ wuña miyakik tonmale balañju Gotin malanjkivapa.”

*Jisasilin yika galaveve, woven siñginme yika kambekapa
(Matyu 20.17-19 na Luk 18.31-34)*

³² De, Jisasilin wokok gungundandi yila balañjundi Jerusalemik masi ñimeve. Jisasilin wandefop ñimeve. Valan pindanjiile balañjun veven juñavevekandi valaiyeve. Mai kamfu ñimevekandi Jisasilin wokok gungunda yive sivilimeve wunutuk pindanji pavañgapale papawa. ³³ Wun kavik sivileve, “Biiye. Amban Jerusalemik ñima. Yetik balañjikin Balañjikik Fak* kindinjmi suwapa Gasak Wamile Gasak Wakundundi* Gotkik Wulu Kumbangikik Balañjutuk*. Valan wunu ga siñginmanjgapale wulu sivitve tímbara. Kapekandi wunu masivapa wutatik. ³⁴ Kavila wutan wunu maiyawakandi susupi tulakandi towok paiyakandi matve ga siñginapa. Matve ga siñginmindi wun alilañgik vandi yika kambekapa.”

*Jemsindi Jonon gasak tonmañga kombiiyeve
(Matyu 20.20-28)*

³⁵ Sepatikik fun, Jemsindi Jon, valan Jisasitik ñime kombiiyeve, “Watpalan, ñen kombiiyale wulu din pavañga miliwa.”

³⁶ Jisasilin valatik sivileve, “Ben ñin gitik we pavañga miliwa?”

³⁷ Valan sivileve, “Din gasak tonmakandi ñetile yetik mamatañ ga yisiwi, yetik aŋgatañ ga yisiwi.”

³⁸ De, Jisasilin valatik sivileve. “Ben kombiiyale wulu ben waingeve ka juñavi. Ben waingeve jivapala kasik ñin jivapale wombikasak? Katik ñin mañamik bumbale we ben wakan kavik bumbapala?”

³⁹ Valan galaveve, “Ñen balawa.”

Kape, de, Jisasilin valatik sivileve, “Ñin jivapale wombikasak ben jivapa. Miyakavik ñin mañamik bumbale we ben miyakavik bumbapa. ⁴⁰ Kape mamatañdi aŋgatañik yisiwañgapale wulu ñakik wulu gaveka. Kavila tikiñmu Gotin galavale balañjukok.”

⁴¹ Kavila yila fopat gungundan kavila wulu biiyevekandi bikik kumbangin yakakale, Jemsindi Jontok. ⁴² Kape Jisasilin vala ga yinjimevekandi galaveve, “Ben juñava, wutan yila balañju gasak wakin galava. Kavila wutatile gasak wakundun bikik lolomik tonmale balañju wulu ga biiye pave. Bikik gasak autun bikik juñjuñama sivitva yila balañju ga pavañga. ⁴³ Kape ben kavik tonmandu. Gasak balañjik tonmañgapale betile balañjikin bikik luasamban tonme. ⁴⁴ Betile yetikin wakin tonmañga miliwalen, wun sambanma vanj tonme. ⁴⁵ Miyakavik Balañjikik Fakin ava yinjime yila balañju wunu matikokolewanga. Kayi. Wun yila balañju matikokolewanga yinjimeve, yila balañju wusandañ wusuwañga.”

*Jisasilin yetik sipala yakakalekik balañjik anafak ga toneve
(Matyu 20.29-34 na Luk 18.35-43)*

⁴⁶ Jisasilin wokok gungundandi Jeriko galavale watikik ñimeve. Yika valambe ñimevekandi yila balañju gasakamananjin wakan ñimeve. De, mai lañginik yisiwi toneve Bartimeus galavale avitkin. Wun Timeus galavale avitkik fak. Bartimeusilin

yetik sipayala yakakalekik avit. ⁴⁷ Wun Nasaletille Jisasilin yinjimeve sak biiyeve. Biiyevekandi kavik joŋ galaveve, "Jisas! Devitkik* Afun! Din ɻunu balambanme!"

⁴⁸ Valan wunu apikakambe kavik galaveve, "Din maŋgik valambe!"

Kape wun yika towok vanjoŋ galaveve, "Jisas! Devitkik Afun! Din ɻunu balambanme!"

⁴⁹ De, Jisasilin ɻimevekandi sambitve kavik galaveve, "Ga yinjime."

Valan katik balañjiktok sivileve, "Dakik kumbaŋ ga apitiwi. Kambewi. Wun du galava."

⁵⁰ De, wun wokok safu t̄imbeve yetik wataŋ malipaki afindafinda pitikti kambekuakekandi Jisasičik ɻimeve.

⁵¹ De, Jisasilin wunutuk sivileve, "Din ɻin dutuk gitik pavaŋga miliwa?"

Wun sivileve, "Watpalan, ɻakik sipayala anafak ga tonme."

⁵² Jisasilin wunutuk sivileve, "Din kavik juŋava ɻin pitikin tonma dakik sipayala anafak ga tonmanga. Kapekandi din anafak dala junjanime."

De, kepat wun waiŋgeve wulevekandi Jisas vaŋjenme ɻimeve katik masi.

11

Jisasilin Jerusalemik ɻime apisalaveve, Juwutkasakingo (Matyu 21.1-11 na Luk 19.28-40 na Jon 12.12-19)

¹ De, Jisasilin wokok gunjundandi ɻimeve Jerusalem vevekatile sa watatik. Betfagendi Betani galavale wata. Kavila wata alawiñiñ Oliv galavale lam gambaŋiñ tonma.

De, Jisasilin wokok gunjunda alawiñ apisukuve ga ɻime ² galaveve, "Ben angitik watatik dalaŋime. ɻime apisalavakandi kepat wulapa yetik diŋmale kambin donki. Yetik balañjikin ava yisiwi anañ wunutuk. Tokoive yimalanumfu. ³ De, yetik balañjikin betik kavik kombiiyalen 'Ben aipandi pava?' ben kavik galavumfu, 'Gasak Wakiniñ yila wulu pavapa, wunundi.' De, wun afindafinda ga yinjimama yika."

⁴ De, valan ɻimevekandi wuleve, yetik diŋmale kambin donki. Wun yetik mfotok lova salava pavale mai gia mai laŋginik toneve. Valan wunu tokoiyeve.

⁵ Tokoiyevekatik kaukatik tonmale balañjun kombiiyeye, "Ben aipaŋga tokoiva katik donki?"

⁶ De, Jisasičik gunjundan Jisasilin galavale maŋgik sivileve valatik. Kapendi valan ga malanjeve Jisasičik.

⁷ De, Jisasičik malanjevekandi wokok gunjundan bikik wataŋ donkikik siŋmatik simbile ga yiskeve Jisas. ⁸ De, yila balañjun Jisas fofonombaŋga milikevekandi bikik wataŋ muŋ batifu vawi malanjmi masi simbileve. ⁹ De, yila balañjun bindefop ɻimeve, yila pindan ɻimeve. Valan kavik fofonombe akitve galaveve, "Ñen Got akitva! Got, din waiŋgeve pave katik ñetik Gasak Wakinkik wuŋdi ɻimale balañjiktok!*" ¹⁰ Got, din waiŋgeve pave ñikik wuŋgasak Devitkik lomtik! Yika wokok sumuaŋgalin Juwutkasak tonapa! Hevenile luasamban sulun Got akitva!"

¹¹ De, Jisasilin Jerusalemik apisalavevekandi Gotkik Gasak Wam* mfawuŋove pumbumik lovevekandi lua wofop jolongokove. Kape mfunum. Kape, de, wun wokok 12 gunjundandi Betanitik ɻime salaveve.

Jisasilin galaveve fik galavale muŋ yika mavi ka loŋapayi (Matyu 21.18-19)

¹² De, wulak vandi valan Betani valambe ɻimevekandi Jisasilin gunaja giveve.

¹³ De, Jisasilin yetik fik galavale muŋ ganaŋgatik wuleve. Katik muŋkik daŋa

* ^{11:9} Kavila wulutile wokok juŋjuŋamalin kavik tonma, Gotin Jisas apisukuveve wokok wulu pavaŋga pave. "Gotin waiŋgeve pava wokok wun apisukuvale balañjiktok."

fofokeve, kape, de, Jisasilin njime mavi ta mamfoeve, danja naikek fofokeve. Wun lojmale siňa gaveka. ¹⁴ De, Jisasilin galaveve, "Din yika ka lojapayi. Yila balañjun dakik mavi ka jivapayi. Kayi vanj." Wokok gunjundan katik manjik biiyeve.

Yilan balañjun moni yivanjgapale lua Gasak Wamik malajmi mandivevendi Jisasilin saňjańeve

(Matyu 21.12-17 na Luk 19.45-48 na Jon 2.13-22)

¹⁵ De, Jisasilin wokok gunjundandi Jerusalem njime apisalaveve. Apisalavevekandi Gasak Wam* mfawuňove pumbumik njime lovevekandi maket mandivale mfanile balañju saňjańeve. Wun moni bala mfiłimikeve mfanile mambatu mfam-fungaňevekandi walimu mandive ga wusuwale autukok tikimu apikindaneve. ¹⁶ Pavevekandi wun Gasak Wam mfawuňove pumbumik bikik lua mamalanjulu kakambeve. ¹⁷ Wun kavik mfititiwi galaveve, "Gotkik buk kumbańile wulu kavik tonma, 'Nakik mfoton njunu kukuňmale mfot tonapa, mita mitatile balañju wofopkik.' Ben kavik junjava? Kape ben fumafumukot totonga ga tonma."

¹⁸ De, kavila Gasak Wamile Gasak Wakundundi* Gotkik Wulu Kumbańgikik Balañjun* wunu matve ga siňginmanjgapale wulu sivit piyyeve. Valan wunu valaiyeve. Balañjun wofopin wokok mfititiwi sivileve wulu biiyevendi bikik kumbańgin towok kambekeve.

¹⁹ De, mfunum Jisasindi wokok gunjundan Jerusalem valambe njimeve.

Jisasilin galaveve yetikik balañjikin Gotkik wulu towok junjave kukuňme sivitvalen Gotin wokok manjik biiye papa

(Matyu 21.20-22)

²⁰ De, wulak vandi watvit njimevekatik Jisasindi wokok gunjundan wuleve katik fik galavale mun aliyeve, wokok simbilin wakan. ²¹ Wulevekandi Pitalin katik Jisasilin anań paveve wulu junjave galaveve, "Watpalan, wutve! Din galavale munin aliva!"

²² De, Jisasilin valatik galaveve, "Ben junjave, wulu vanj. Kukuňmingi, Gotin wulu papa. ²³ Njin wulu vanj betik sivitva, yetik balañjikin kasik lamtik galavalen, 'Katik lam, Gotin du yive yukuakapa gia manjamguanik,' katik balañjikin katik naikek juňjuňama naikek juňavalen Gotin papa kavik wun galavale we. Wokok kumbańin matiňjuňavalen Gotin ka pavapayi. ²⁴ Kapekandi njin betik sivitva, kukuňme kombiyyale wulu wofop kavik towok junjave Gotin anań pavale. Kavik juňavalen Gotin ben kombiyyale wulu papa."

²⁵⁻²⁶ Jisasilin yila wulu kavik galaveve, "Ben sambitve kukuňmalen, ben yila balañjukok betik yakayi pavale wulu valambe. Bikik safumbatik mandive sivitvandu. Kavik pavalen Gotin bikik yaka wulu valambapa. Wun bikik safumbatik mandive ka sivilapayi."

Valan Jisas kombiyyeve wokok pitik nan masivale

(Matyu 21.23-27 na Luk 20.1-8)

²⁷ De, Jisasindi wokok gunjundan Jerusalemik yika njime apisalaveve. Apisalavevekandi Gasak Wam* mfawuňove pumbum kumbańni njime lovevekandi yila Gasak Wamile Gasak Wakundundi* yila Gotkik Wulu Kumbańgikik Balañjundi* yila Avitkasun wunutuk ynjime ²⁸ kavik kombiyyeve, "Kavila wulu akatik yive pava, din? Nan sivitve masiva, dutuk, katik dakik wulu pavanjgapale wulu?"

²⁹ De, Jisasilin valatik yika galaveve, "Njin yila wulu betik kombiyyapa. Ben sivitviňgi, njin katik njunutuk sivitve masivale wulu betik sivilapa. ³⁰ Ben Jonon manjamik ga bumbale wulu avik junjava? Gotkik wulu a? Balañjikik wulu a? Ben njunutuk sivitve."

³¹ De, valan busuak kavik sivit piyyeve, "Amban Got galavalen, wun kavik galavapa, 'Ben aipandi ava yive suwi juñave?' ³² Kape amban balañju galavalen amba yakakai papa." Valan yila balañju valaiyeye. Yila balañju wofopin kavik juñaveve, katik Jonon Gotkik mangik malanmjì sivitvale balañjik toneve wulun wulu vanju toneve.

³³ De, valan Jisasitik sivileve, "Ñen akonjma."

De, Jisasilin valatik sivileve, "Nin miñakavik wowakandi ka sivitapayi, katik junutuk sivitve masive ga pavale wulu."

12

Jisasilin wain mandivale balamile wulu apikamule sivileve (Matyu 21.33-46 na Luk 20.9-19)

¹ De, Jisasilin kavila gasak aututuk apikamule wulu sivileve kavik, "Yetik avitin wain galavale muña mandiveve wokok yetik balamik. Balam gisikaiye pumbumbeve pumbum paveve. Mindimik mut anañ yowove wain mavi sambì sisivañgapale. Wun yetik wunambin vanjile mfot giveve, balam jitvangañgapale. Kavila wulu wofop pavevekandi yila balañjutuk valambeve katik balam. Wain mavi vewi balawakandi valan wovenetik yila masapa. Kavik pavevekandi woven ganaingatik ñime toneve.

² De, wain mavi lojevendi wokok luasamban balañjik apisukuve ga ñimeve kavila balamik tonmale balañjutuk, yila mavi ga yivanja pave. ³ Valan katik luasamban yive mfove paivevekandi yatañgin ga ñimeve. ⁴ De, katik avit wokok yetik luasamban balañjik apisukuve ga ñimeve, kape valan wunu yive mfove fopik paivevekandi maiyakeve. ⁵ De, wun yetik miñakavik apisukuveve yika. Valan wunu matve ga siñgineve. De, wun miñakavik yika yila apisukuve ga ñimeve. Valan yila paiveve, yila mat mat gañga siñgineve. Kape, de, yila luasamban balañju miyakik.

⁶ Kape, de, katik gasak avitin yetik balañjik toneve, wokok ñaikik fak, towok miiliwale. De, pindan wun wokok ñaikik fak ga ñimeve. Wun kavik galaveve, 'Valan ñakik fak fofonombapa.'

⁷ Kape kavila balamik toneve balañjun katik fak wulevekandi bivenetik kavik sivit piyyeve, 'Katik fakin wokok wañkik limbañik tonma. Kape, de, ñime. Amban wunu matve ga siñginapa. Wokok balam ambikik tonapa.' ⁸ Kavik sivilevekandi valan wunu yive mfove matve ga siñginevekandi sisinjin yukuakave balam kutuk."

⁹ Jisasilin katik wulu sivilevekandi yila wulu kavik sivileve, "Katik balam wañin gitik wulu papa? Wun yika yinjamama balamik tonmale balañju matve ga siñginmanja pave. Ga siñginme balawakandi balam masivapa yila balañjutuk."

¹⁰ Gotkik buk kumbanje wulu kavik moleve wulu ava wutve, a? Wun kavik tonma, 'Katik mfot givale balañjun yakai yakai wutvale kape valambeve mindim, pindan katik mindimin mfotile yakamitka mulavalii vanj mindim toneve. ¹¹ Gasak Wakinin paveve. Ñen anafak vanj wuleve.'

¹² De, kavila gasak autun juñaveve Jisasilin kavila apikamule wulu bikik safumbatik mandive sivileve. Kapekandi valan Jisas wuwi mfovañga juñaveve, kape mfakuñguñove balañju valaiveve. Kapekandi valambe ñimeve.

Valan Jisas kombiiyeye takis Sisatik masivapati (Matyu 22.15-22 na Luk 20.20-26)

¹³ De, kavila gasak wakundun Jisasitik yila Farisitile* autundi yila Herotkik* autu apisukuve ga ñimeve Jisas apipilaivanja pave, kape wokok safutuk yila wulu

mandive sivitvanga pave.* ¹⁴ De, valan wunutuk njime sivileve, "Watpalan, ñen kavik junjava, din balañjik anafak. Din balañju wofop miñakavik fofonomba. Din yetiktik yakatik ka gavi. Din yetiktik anafak ka gavi. Din balañju wofop miliwa. Kape din Gotkik wulu vanu mfifitiwi sivitva. Gotin Masiveve Gonguajmali Fulakin* galavala amban Sisa galavale Romile juwutkasaktik takis masapala, kayi, a? Masapati, kaviati?"

¹⁵ Kape Jisasilin bikik matikambaiyikeve wulu wule gaveve, "Ben aipandi njunu muwi? Naikik va tonmañgale moni malanjmi, njin wulapa." ¹⁶ De, malanjevendi wun vala kombiiyeve, "Katik makindi katik wuñin nanikik?"

De, valan wunutuk galaveve, "Sisakik."

¹⁷ Kape, de, Jisasilin valatik kavik galaveve, "Sisakik lua wovenetik masive, Sisaritik. Miñakavik Gotkik lua wovenetik masive, Gotok."

Kape, de, valan wokok mañgik biiyevekandi pikiliyeve.

*Satyusitile balañjun
siñgin siñgin kambewale wulu Jisasitik kombiiyeve
(Matyu 22.23-33 na Luk 20.27-40)*

¹⁸ Satyusitile balañjun galaveve siñginmale balañjun yika ka kambekapayi. De, yila Satyusitile balañjun Jisasitik yinjimevekandi kavik kombiiyeve, ¹⁹ "Watpalan, Mosesilin* buk kumbañik anañ anañ ambakik wungasutuk kavik moleve, yetik balañjikin siñginmaña pave, kapekandi wokok me kavik valambe siñginma, kape faktia miñakik, wokok wufakalin katik me yika yivapa wokok wuñgiakik faktia malanjmaña katik mendi." ²⁰ De, ñaikik avitkik 7 fu toneve. Katik balisikik fakin me yiveve. Kape faktia miñakik me valambe siñgineve. ²¹ De, wokok gambañ mfovale wufakalin katik me yiveve, kape wun katik me faktia miñakik yika valambe siñgineve. Kape alilangikin miñakavik paveve wakan, wun. ²² De, vala 7 wofopin miñakavik paveve, katik me faktia miñakik valambe siñginmisakave. Kape piñdañ katik melin wakan siñgineve. ²³ Balañju kambewisakile vandi, kavila 7 balañjun kambewakandi, katik me nan yivapa? Valan 7 autun wofopin yiveve me katik."

²⁴ De, Jisasilin valatik kavik sivileve, "Ben Gotkik buk kumbañile wulu mamañgova. Miñakavik ben Gotkik pitik mamañgovakandi yakai yakai sivitva. ²⁵ Siñginmale balañjun kambewale vandi, valan yika meandu ka yivapayi, meandun malata ka yivapayi. Valan wunambiniile luasamban sululungo miñakavik tonapa.

²⁶ Kape katik siñginmale balañjun kambewale wulu, sivilapa, njin. Ben katik sa mun wuñmale minile wulu Mosesilin moleve buk kumbañik ava wuleka? Gotin kaukatik Mosesitik kavik galaveve, 'Njin Aprahamkik Got, njin Aisikik Got, njin Jekopkik Got.'‡
²⁷ Wun siñginmale balañjukok Got gaveka. Wun watik tonmale balañjukok. Ben towok mamañgova."

*Jisasilin Gotin Masiveve Gonguajmali Wulu
ala wulu gasak wulu galaveve
(Matyu 22.34-40 na Luk 10.25-28)*

* ^{12:13} Kavila Farisitile autun kavila Herotkik autu towok gilipeve. Miyakavik kavila Herotkik autun kavila Farisitile autu towok gilipeve. Kape vala wofopin Jisas gilipeve, towok vanj. Kapekandi valan mfakungumi yila wulu wunutuk muwi kombiiyeve. Kavik junjaveve, wun Sisatik masivapa galavalen, kavila Farisitile autun yila wulu wokok safutuk mandive sivilapa. Kape Sisatik masivandu galavalen kavila Herotkik autun yila wulu wokok safutuk mandive sivilapa. † ^{12:19} Bikik fulakin kavik toneve, wuñgiakin valambe siñginmandi wufakalin wokok me yiva. Wokok wuñgiakik faktia mfasalavapa. Kavila faktian wokok wuñgiakik limbañik tonapa.
‡ ^{12:26} Aprahamdi Aisiki Jekopin Jutatile balañjukok anañ anañ toneve wuñgasu.

²⁸ Yetik Gotkik Wulu Kumbañjne Balañjikin* njime biiyeve valan sivit piiyeve wulu. Wun biiyeve Jisasilin waingeve sivileve, kapekandi kavik kombiiyeve, "Gotin Masiveve Gonguajmali Wulu* wofopile, ala wulun tonma gasak vanj?"

²⁹ De, Jisasilin kavik galaveve, "Katik gasak wulu vanjin kavik tonma, 'Israeltile balañju, ben biiye! Ambikik Gasak Wakin, Got, wun wusuak ñaikik Gasak Wakin tonma. ³⁰ Din dakik Gasak Wakin, Got towok miliwi, dakik kumbañj wofopti, dakik sulak wofopti, dakik juñjuñama wofopti, dakik pitik wofopti.' ³¹ Katik yetik gasak vanj Gotin Masiveve Gonguajmali Fulakin kavik tonma, 'Añgila añgila balañju wofop miliwi din daven miliwale danji.' Kavila wulu alawiñiñ busuak ñaikik tonma gasak vanj."

³² Katik Gotkik Wulu Kumbañjne Balañjikin kavik galaveve, "Wulu vanju, Watpalan. Din waingeve galava, Got, wun wusuak ñaikik tonma. Yetikin miyakik. ³³ Wunu towok miliwale fulak, dakik kumbañj wofopti, dakik juñjuñama wofopti, dakik pitik wofopti, kape miñakavik añgila añgila balañju wofop miliwale fulak din davene miliwale danji, kavila wulun yila wulu wofop matikakaliwa. Jakali malanjmi minik wofop apikuwakandi kukuñme masivandi yila wunutuk masivançgapale lua, kavila wunutuk masivale wulu wofopin gasak gaveka." §

³⁴ De, Jisasilin wokok wulu waingeve biiyevekandi galaveve wunutuk, "Din vevekave njima Got lolomik tonmañga." De, yila balañjun Jisas yila wulu kombiiyulu veven juñaveve.

*Jisasilin yila Gotkik Balañju
Yika Yivançgapale Balañjikik wulu galaveve
(Matyu 22.41-46 na Luk 20.41-44)*

³⁵ Jisasilin Gasak Wam* mfawuñove pumbumik tonme mfititiwi sivileve. Wokok yila wulu kavik galaveve, "Gotkik Wulu Kumbañgikik Balañjun* aipandi galava Krais, katik Gotkik Balañju Yika Yivançgapale Balañjikin, wun Devitkik* afun tonapa?

³⁶ Gotkik Sulakin Devitkik* juñjuñama masive ga galaveve, kavik, 'Gasak Wakin, ñakik Gasak Wakintik sivileve, "Ñakik mamatañ kiliñkik yisiwi. Dutuk yakai yakai pavale balañju dakik gaminjgi lolomik ga tonmañga ñin." , '*'

³⁷ Jisasilin Devitkik anañ anañ galaveve wulu sivilevekandi kavik yika sivileve, "Devitin katik avit Gasak Wakin galava. Kape wokok afun avik tonma, yika?" De, kavila makolokeve balañju wusandanjin Jisasikik mañgik biiyanja milikeve.

*Jisasilin valatik mfititiwi galaveve Gotkik Wulu Kumbañgikik Balañjun
yakatik fulak paveve
(Matyu 23.1-36 na Luk 11.37-54 na 20.45-47)*

³⁸ Jisasilin valatik mfititiwi kavik galaveve, "Ben waingeve kavila Gotkik Wulu Kumbañgikik Balañju*. Valan bikik papakasak watañu kiliwakandi mfanjatik makanjima, yila balañjun vala ga akitvanja. ³⁹ Valan wakundukok tükumutuk yisiwanja towok miliwa Sa Wamile. Miñakavik balañju makolowale jeñjek jivanja pava, valan gasak autukok anafak mitik yisiwanja miliwa. ⁴⁰ Valan dikiak meandukok mfututile lua malaj malañ jivakandi wulu wusandanjumumuk kukuñma. Gotin bikik safumbatik gasak wulu vanju mandive yakai vanj papa."

*Dikiak melin moni Gotik masiveve
(Luk 21.1-4)*

§ **12:33** Gotin Anañ Masiveve Gonguajmali Fulakin kavik toneve, yila jakali malanjmi yetik mambatik mandiveve mindi apikuwi ga wuñmañga. Yila lua miyakavik. Valan kavik paveve Gotik kukuñmañga. Kavila wulu wulanja Wok Pris wulumfu. * **12:36** Katik wulu kavik tonma, Gotin vala yakai vanj ga tonapa.

⁴¹ De, yivit Jisasilin moni masiveve mit balangongo jitve yisiwi toneve. Wun wulevekatik yila balañjun mfakunjumi moni masiveve. Moni gasakamanan tonmale balañjun gasakamanan moni suwove. ⁴² De, yetik samban dikiak melin njime suwove alawiñ sa moni. Kavila alawiñ mfakuñovendi ambikik ñaikik sa maniliñgo toneve.

⁴³ De, Jisasilin wokok gungunda ga yinjime galaveve, "Nin wulu vanju betik sivitva, katik samban dikiak melin masivale monin aŋgala gasakamanan moni masivale balañjukok moni matikakaliwa. ⁴⁴ Valan gasakamanan monitile yila suwa, kape wun sambanma tonma. Wun wokok jeñjek wusuwançgapale moni wofop masiva."

13

*Jisasilin galaveve yila balañjun
Gasak Wam piliñmi díwi yukowapa
(Matyu 24.1-2 na Luk 21.5-6)*

¹ De, Jisasilin Gasak Wam* mfawoñove pumbumi salave njimevekatik wokok yetik gungunin wunutuk sivileve, "Watpalan, wutve. Kavila mfot givale mindimun mulaval van. Kavila m futun mulaval van."*

² De, Jisasilin wunutuk galaveve, "Din kavila sosowe m futu wutvala? Nin wulu vanju sivitva, yetik mindimin yetik mindimik ka tonapayi. Yila balañjun wofop apifunçgaimapa."

*Jisasilin galaveve
yila yaka wulu wusandañ apisalavapa
(Matyu 24.3-14 na Luk 21.7-19)*

³ De, Jisasilin wokok gungundandi Oliv galavale lamik njimeve. Njimevekandi wun wusuak yisi toneve, katik Gasak Wam yakatile kambilim aŋgindanik. De, Pitandi Jemsindi Jonindi Andrulun, valan ñaikik wunutuk yinjime kavik kombiiyeve, ⁴ "Din ñetik galave, ata vandi kavila wulu salave njimama? Kavila wulu wofopin yinjimañgapale vandi, ñen gitik we wulapa ga junavañgapale wadefaka?"

⁵ De, Jisasilin valatik galaveve, "Ben waingeve. Yila balañjun be muwapa, kape biiyandu. ⁶ Balañju gasakamananin ñakik wunđi yinj yinj galavapa, 'Nunu katik balañjik.' De, yila balañju wusandañin biiyapa bikik muwale wulu.

⁷ Ben min ñiliwale sawavi biiyapa, yila vevekatile, yila ganaingatile, kape bikik kumbañgin kambewandu. Kavila wulun yinjimama, kape katik pindañile ñaikik valin kaiyimfutuk. ⁸ Yetik balanjile balañjun yetik balanjile balañjundi min ñiliwapandi yetik juwutkasakik lomin yetik juwutkasakik lomdi min ñiliwapa. Mandikin njimama mita mitatik. Yila mitan jeñjek binjapa. Kavila wulun fofop fopile melin fak matilapitvileliañgo tonapa."

⁹ Jisasilin kavila wulu galavevekandi yila wulu kavik galaveve, "Ben waingeve. Valan bikik safumbatik yila wulu mandive sivilapa bikik gasak wakundutuk. Valan be paipayapa bikik Sa Wumbi* kumbañgitik. Ben bikik gasak wakundukok gasakti juwutkasakik makitik sambilapa, ñakik nin pavale wulu sivitvanja valatik. ¹⁰ Kape wadefaka ñakik balañjun ñakik wulu anafu mita mitatile balañju wofoptik sivilapa. ¹¹ Kape, de, kavila valan be wuw kotik malañmale vandi, ben bikik sivitvançgapale wulu veven junavandu. Gotin yila wulu masapa betik. Ben katik wun masivale wulu sivitvumfu. Ben bisuak ka sivilapayi. Gotkik Sulakin* beti sivilapa.

¹² Wungiakin wokok wufaka masivapa, yila balañjutuk ga matve ga siŋginmanja. Yetik wañin wokok fak miñakavik. Yila fun bikik womendi wañ masivapa yila balañjutuk ga matve ga siŋginmanja. ¹³ Yila balañju wofopin bikik ñunu miliwale

* ^{13:1} Bikik Gasak Wamin mundumundi giveve mfot. Bikik m futun wusandañ kavik giveve.

fulak wulapa, kapekandi valan be towok gilipapa. Kape yila ditīkp̄at kumbangikik balañjun apininq̄ilīpe ñunu vañjenmale, kapekandi ñunu ka valambapayi, ñin kavila balañju yivapa.”

*Yila yaka wulu apisalavapa
(Matyu 24.15-28 na Luk 21.20-24)*

¹⁴ Jisasilin kavila wulu galavevekandi yila wulu kavik galaveve, “Ben wutvakandi yetik yakai yakai vanj kakambale wosen yetik kakambale anafak luakik mitik tonmiñgi ben kasik wulu wutvale balañjun waingeve juñave, Jutatik tonmale balañjun, ben lambitik mitvumfu. ¹⁵ Yila mfot wunambini[†] yisi tonmale balañjun, valan mfot kumbaj bindefaka bumbe lovandu, lua yivanja. ¹⁶ Yetik mitik tonmale balañjikin wokok mfotok yika ñimandu, wokok yetik watan yivanja. ¹⁷ Fawandu tonmale meandundi fakliatik milu ga jivale meandun yakai yakai tonapa katik vandi. ¹⁸ Ben Got kukuñme, katik wulun malin dimbale alolowale giñatundi yinjimandu.[‡]

¹⁹ Kavila valundi balañjun yakai yakai vanj tonapa. Kavila ñin galavale yaka valun anañ Gotin lua wofop pavevendi pindanile yaka valu wofop matikakalekapa. Kavila valu pindan balañjun yika miñakavik yakai yakai vanj ka tonapayi. ²⁰ De, Gotin kavila valu kakaika ga tonmalen balañjun wofopin siñginapa, kape Wun wokok wukuanjeve balañju balambanmakandi kavila valu patka ga tonapa.

²¹ Yila balañjun betik sivitvingi, ‘Krais* kasik,’ ben biiyandu. Valan sivitvingi ‘Wun anjatik’ ben biiyandu. ²² Yila muwale balañjun yinjime muwi galavapa kavik, ‘Ñunu Krais.’ Yilan muwi galavapa, ‘Ñunu yetik Gotkik mañgik malañmi sivitvale balañjik.’ Valan yila gasak pitikie wulu papa, dañgi dañgindi. Kape valan balawalen, valan Gotin wukuanjeve balañju muwapa. ²³ Kape ben waingeve! Ñin fofop kavila pindan pavapile wulu wofop galava.”

*Balañjikik Fakin yika yinjimama
(Matyu 24.29-31 na Luk 21.25-28)*

²⁴ Jisasilin kavila wulu galavevekandi yila wulu kavik galaveve, “Kavila yakai yakai valu balawakandi, kavila pindan valundi valin wukaningo tonapandi giñatin ka apakowapayi. ²⁵ Katik vandi juñjañan fiñga valambe kumuwapa, kape yila fiñgatile gasak pitikie luan pipiwapa wakan. ²⁶ De, kavik pavindi valan wulapa, Balañjikik Fakin* yinjimama yañgimdi. Wun gasak pasalakasak pitiki gasak valingo apikowi yinjimama. ²⁷ Yinjimakandi wun wokok Gotkik luasamban sulu apisukuvapa wokok wukuanjeve balañju wofop yivanja mita mitatile. Yetik mit ka valambapayi.”

*Fik galavale muñ apikamule sivileve wulu juñave
(Matyu 24.32-35 na Luk 21.29-33)*

²⁸ Jisasilin kavila wulu galavevekandi yila wulu kavik galaveve, “Ben fik galavale muñ wutve, wokok mfititiwale wulu biiye. Wokok gun mañambikik kapekandi fofofa, de, ben juñava vanñevalin kiva.[§] ²⁹ Miñakavik, ben ñin anañ galavale wulu atavandi wutvalen juñamfu, Balañjikik Fakin* vevekatik tonma. Wun mfotok lovangapale mai vançikik tonma.

³⁰ Ñin wulu vanju betik sivitva, kamfu tonmale balañjun kasik ñin galavale wulu yinjimañgapale vandi, valan yilan wandefaka ka siñginapayi. ³¹ Fiñgandi mañjikalim yetik vandi ka tonapayi, kape ñaikik wulun towok tonñimama.”

^{† 13:15} Bikik mitin malin foivale mit gaveki, kapekandi bikik mftutun yetik luapakingo tonmale ñisem mfot wunambiniñ toneve. ^{‡ 13:18} Bikik mitin ñaikik yia ñaikik yia malin dimbale alolowale giñatu toneve. Kavila giñatun Septemba kambekevendi Mas valambeve. ^{§ 13:28} Bikik muña ñaikik ñaikik yia daña wofop amu amu biliñeve, bikik alolowale giñatundi. Pindan, vanñevalin yikik kivanja pave, de, pambi yika takevekandi fofokeve.

*Goton wun wusuak ḡaikik juñava kavila wulukok va
(Matyu 24.36-44)*

³² Jisasilin kavila wulu galavevekandi yila wulu kavik galaveve, "Kavila wulu yinjimañgapale va balañjun wofopin akoñma. Watvit yinjimamati, mfunum yinjimamati wukan yinjimamati. Miñakavik akoñma, balañjun wofopin. Gotkik luasamban sulun miñakavik akoñma. Gotkik fakin wakan miñakavik akoñma. Got Wañin woven wusuak ḡaikik katik va juñava.

³³ Kape ben wainjgeve! Jiñjit tonme! Ben akoñma, mivandi yinjimama. ³⁴ Wun kavikiingo tonma. Yetik avitìn wokok mfot valambanga juñaveve, kapekandi wokok luasamban balañju ga yinjimevekandi galaveve valan ḡaikik ḡaikik yila wulu pavanja. Wun katik mfotok lovañgapale mai wasalomale balañjiktik wasalomi tonmañga galaveve. ³⁵ Miyakavik ben wasalomi! Ben akoñma, mfot wañin mivandi yinjimama, mfunumi, wukaniti, moañin galavale paleti, watvititi. ³⁶ Wun afindafında yinjime du ñembakatik ḡime wutvalen, katik yakatik. ³⁷ Betik sivitvale mañgik miñakavik ḡin balañju wofoptik sivitva, wasalomi!"

14

*Wakundun Jisas ga siñginmañga juñaveve
(Matyu 26.1-5 na Luk 22.1-2 na Jon 11.45-53)*

¹ De, katik gasak gonguañmali jeñjek jivale valun luañjek tonapa. Fofop tonmale valin kavik toneve, Jutatile balañjun yila sipsip fu jiveve, Gotin vala anañ Makatve Ga Toneve Vandi* ga juñavañgapale. Yetik jeñjekin kavik toneve, valan yis miñakik breta jiveve.

De, katik gonguañmali jeñjek jivali valin luañjek tonapa kamfu vandi aŋgin takeve wulu sivit piyeve, kavila Gotkik Gasak Wamile Gasak Wakundundi* kavila Gotkik Wulu Kumbangikik Balañjun*. Valan Jisas fombe wuwi matve ga siñginmañga juñaveve. ² Kape valan kavik galaveve, "Jeñjek jivale mfa kumbañni pavandu. Yila balañjun min ḡiliwandu."

*Yetik melin anafak kosembiye mañam Jisasikik fopik mafafilekove
(Matyu 26.6-13 na Jon 12.1-8)*

³ De, Jisasilin Betani watikile mfotok ḡime loveve. Saimon, andivili mumuiñgali safuye avitkik mfotok love yisiwove mambatik. De, yetik melin anafak mindim* avimbilim malañmi ḡime loveve. Katik avimbilim kumbañik anafak kosembiye mañam suwove, gasak monikik. De, katik melin avimbilimkik fop mativakevekandi anafak kosembiye mañam mafafilekeve Jisasikik fopik.

⁴ Kape yila balañjun bikik kumbañgin akalakevekandi fom sivileve. Valan kavik sivileve, "Wun gitik pañga pave yatañgin mfilewi katik mañam? ⁵ Wun katik mañam monitik masivalen wun 300 valu tonapale moni yivapa, yatañgin tonmale mia balañjutuk masivañga."

⁶ Kape Jisasilin galaveve, "Wunu ga tonme! Ben gitik pañga sivitva wunutuk? Wun ḡunutuk anafak pava. ⁷ Yatañgin tonmale mia balañjun bendi valu valu tonapa. Ben ativandi kavila anafak pavanga pavalen, pamfu. Kape ḡin bendi valu valu ka tonapayi. ⁸ Katik melin wun pavapale we, de, wun pavale. Wun kasik mañam ḡunutuk mafafalewale ḡakiñ safu bambave guamik ḡimañgapale. ⁹ ḡin wulu vañu betik sivitva. Valan ḡimale mañjikalitik valan wulu anafu sivilimap, katik melin pavale wulu sivilapa wunu ga juña ḡimañga."

* ^{14:3} Katik mindimin Alapasta galavale mindim.

*Jutasilin Jisas wokok mamatutuk
masivanja galaveve
(Matyu 26.14-16 na Luk 22.3-6)*

¹⁰ Kavila 12 gungunda kumbañik yetikin toneve. Wokok wun Jutas Iskariot. Wun kavila Gasak Wamile Gasak Wakundutuk* njime galaveve Jisas valatik kindijimi suwanja. ¹¹ Valan wokok wulu biiyevrekandi vavalakeve. Kapekandi yila moni wunutuk masivanja galaveve. Kape, de, wun kindijimi suwangapale wulu juñambii juñambiiyeve.

*Jisasilin wokok gungundandi
gonguajmali jeñjek jiveve
(Matyu 26.17-25 na Luk 22.7-14 na 22.21-23 na Jon 13.21-30)*

¹² De, katik Yis Miñakik Bret Jivangapale Gonguajmali Jeñjekik* fopile valin kamfu. Katik Got kukuñmañgapale yetik sipsip fakik biñpat matipitiwangapale vandi, Jisasikik gungundan wunutuk kavik galaveve, “Nen atikatik njimama jeñjekik lúa waiñgeve mandivanja yivit katik Makatve Ga Tonmale Vakik* jeñjek jivangapale.”

¹³ De, Jisasilin gungunda alawiñ apisukeve kavik galaveve, “Gia watikik dalañime apisalave. Apisalavandi yetik mañame kuluwali afufulivi malañmale avitin njimama betik. Wunu vañjenme njimumfu. ¹⁴ Wun ñaikik mfotok lovapa. De, ben katik mfot wanjtik kavik galavumfu, ‘Watpalañin kavik kombiiya, “Nakik mitin atik, kasik mfotile, katik Makatve Ga Tonmale Vakik jeñjek jivangapale mit. Nín ñakik gungundandi katik jeñjek jivapa.”’ ¹⁵ De, wun betik akakalayapa yetik gasak wunambinik tonmale mit. Katik mitik luan bambave tonma. De, ben lovumfu jeñjek pavañgo.”

¹⁶ De, kavila gungundan njime gia watikik apisalaveve. Valan wokok sivitvale wulu miñakavik wuleve. Kapekandi katik Makatve Ga Tonmale Vakik lúa paveve.

¹⁷ De, valin mfatindimevendi Jisasilin wokok 12 gungundandi yinjimeve. ¹⁸ Valan jeñjek jive yisiwi tonevekatik Jisasilin kavik galaveve, “Nín betik wulu vanju galava, katik bikik giñganile balañjikin ñunundi wakan jeñjek jiva. Wun ñunu kindijimi suwapa mamatutuk kiliatik.”

¹⁹ Valan kavik biiyevrekandi bikik kumbañgi gikilikeve. Kapekandi valan ñaikik ñaikikin wunu kombiiyeve, “Dín ñunu galavala?”

²⁰ Wun valatik kavik galaveve, “Wun bikik 12 gungundakik giñganile yetikin. Wun ñunundi wakan bret angratik kukuwi jiva. ²¹ Balañjikik Fakin* Gotin anañ ga moleve wuluñgo miyakavik vanj siñginapa. Kape katik wunu mamatukok kiliatik kindijimi masivale balañjik, wun yakai yakai vanj tonapa. Wokok womelin wunu ka kawulevekalen, katik anafak.”

*Jisasilin bretandi wain mañam
wokok gungundatik masiveve
(Matyu 26.26-30 na Luk 22.7-14 na 1 Korin 11.23-25)*

²² De, Jisasilin wokok gungundandi jeñjek jivevekatik, Jisasilin ñaikik bret yiveve. Yivevekandi Gotik akitve galaveve. Galavevekandi masiveve valatik. Wun valatik kavik galaveve, “Yive jive, katik ñakik safu.” ²³ De, wun wain wombikasak yivevekandi Gotik yika akitve galavevekandi valatik masiveve. Masivevendi valan wofopin jiveve. ²⁴ Wun valatik kavik galaveve, “Katik ñakik ambala. Ñakik ambalandi Gotin wokok yila wulu sivitve timbapa. Ñakik ambala salavapa balañju wusandan yika yivangapale. ²⁵ Niñ wulu vanju betik galava, ñin wain wombikasak yika ka jivapayi. Gotkik watikik tonmakandi, de, katik vandi ñin yika anikik wain wombikasak jivapa.”

²⁶ Valan Gotkik gj̄iŋ s̄ilivevekandi, salave nj̄imeve katik Oliv galavale lamik.

*Jisasilin galaveve wokok guŋgundan wunu valambapa
(Matyu 26.31-35 na Luk 22.31-34 na Jon 13.36-38)*

²⁷ Jisasilin wokok guŋgundatik kavik galaveve, "Ben wofopin nj̄unu m̄imiliwakandi valambapa. Gotkik janda kumbaŋik kavila wulu tonma, 'Nj̄in sipsip fukok waŋ malapa, kapendi sipsip fun wolokuakik milapa.' ²⁸ Kape Gotin nj̄unu yika ga kambekuakakandi, nj̄in njandefaka nj̄imama, Galilitik."

²⁹ Kape Pitalin wunutuk kavik galaveve, "Valan wofopin du mimiliwi valambalen, nj̄in kayi van! Ka valambapayi!"

³⁰ De, Jisasilin wunutuk kavik galaveve, "Nj̄in wulu vanu dutuk galava, kamfu wukan moaňin alawiňkik maňgik gaňgalaka miňakik, gaňgalawavi alilam din nj̄unu nj̄analambapa."

³¹ Kape Pitalin towok van galaveve, "Nj̄in dundi s̄inginapalen, du ka nj̄analambapayi. Kayi van!" De, vala wofopin miňakavik galaveve.

*Jisasilin Getsemani galavale balami kukuňeve
(Matyu 26.36-46 na Luk 22.39-46)*

³² De, Jisasilin wokok guŋgundandi nj̄imeve Getsemani galavale mitik. Nj̄imevekandi wun wokok guŋgundatik galaveve, "Ben yisi tonme. Nj̄in kukuňapa." ³³ Wun Pitandi Jemsindi Jon yikafak nj̄imileve. De, wokok kumbaŋin towok veven juŋavevekandi yakai yakai juŋaveve. ³⁴ Wun valatik galaveve, "Naikik kumbaŋin yefop yefop juŋava towok kalikviyi kapekandi s̄inginmaňga pava. Ben kaikatik mandiwi." ³⁵ De, wun yikafak nj̄imevekandi amandepewi fopti maňjikatik mandive kukuňeve. Wun kavik kukuňeve, "Din balawalen, kavila wulu nj̄unutuk ga yinjimandu." ³⁶ Wun kavik galaveve, "Apa,† Wawa. Din wulu wulu wofop pavaňgale din pava. Kasik nj̄unutile wombikasak yive.‡ Kape naikik juňjuňamandi pavandu. Din papandanji pave."

³⁷ Kukuňevekandi wun kavila guŋgunda alilanguantik yika nj̄ime wuleve. Valan nj̄embeve. Kapendi wun galaveve Pitatik, "Saimon, din nj̄embala? Din nj̄asuak nj̄asuak ka mandikviliapaya?" ³⁸ Ben mandiki kukuňme. Ben yaka wulutuk kumuwandu. Kumbaŋin anafak wulu pavaňga miňiwa, kape safulun pitikin miyakik."

³⁹ De, wun yika nj̄ime kukuňeve. Naikik danji kukuňeve, yika. ⁴⁰ Yika nj̄imevekandi wokok guŋgundan kamfu nj̄embevekatik wuleve. Bikik s̄ipalan towok van alunjeve. Vala matikambekevendi yataňgin toneve. Valan gitik wulu sivilapa?

⁴¹ Jisasilin yika alilaňgik nj̄inawa kukuňme yinjimevekandi sivileve valatik, "Ben nj̄embe golaňjaňmala? De, balawa. Wutve. Kamfu kamfu Balaňjikik Fak kindiňmi suwi masiva yaka wulu pavale balaňjukok kiliatik. ⁴² Ben kambewi. Amban nj̄imama. Wutve. Katik nj̄unu kindiňmi suwi masivangapale balaňjikin anaň yinjimale."

*Jutasilin Jisas wunu gilipeve wakundutuk masiveve
(Matyu 26.47-56 na Luk 22.47-53 na Jon 18.3-12)*

⁴³ De, kepat. Wun kamfu sivilevekatik, Jutasilin yila autukok saiti yinjimeve. Jutasilin Jisasikik 12 guŋgundatile yetik avit. Katik sasin kavik tonma, yila Gasak Wamile Gasak Wakundutile* autundi yila Gotkik Wulu Kumbaňjikik Balaňjutile* autundi yila avitkasutile autun. Kavila autun tuanpindandi muňfuňa mfoveve kiliatik. ⁴⁴ Katik valatik Jisas kindiňmi suwangapale avit, wun kavila aututuk anaň kavik galaveve, "Ben wunu kavik wulumfu. Nj̄in yetik balaňjik tafolonj jusuviňliapa. Wun katik avit. Ben wunu wuwı mfove waiňgeve malanjimfu."

† 14:36 Valan bikik balanji Wawa galavale wulu. ‡ 14:36 Apikamule wulu katik.

⁴⁵ De, yinjimeve, kepat wun Jisasitik njime galaveve, "Watpalan." Galavevekandi tafoloj jusuivileve. ⁴⁶ Kape, de, valan Jisas wuwı mfoveve.

⁴⁷ Kape, de, yetik Jisasindi toneve avitin wokok tuanpin yive paiseye katik Gasak Wamile Gasak Gia Wakinkik gisamban. Gisambankik tuan matisetvileve. ⁴⁸ Kape, de, Jisasilin valatik kavik galaveve, "Ben njunutuk yinjimala tuanpindandi munfujandi? Ben fumafom balañjik wuwalengo njunu wuwaŋga pave njimala?" ⁴⁹ Valu valu njin bendi Gasak Wam mfawoŋove pumbumik tonjilali, Gotkik wulu mfittitiwi sivitali. Kape ben njunu ava wuwı. Kape Gotkik anañ moleve wulu ga pave." ⁵⁰ De, Jisasikik gunjundan wofopin wunu valambe mileve.

⁵¹ De, yetik milikakin Jisas vañjeneve. Wun mia wataj ɳaikik kilikeye, wokok safutuk. Valan wunu wokok wuwove. ⁵² Kape wun wataj valambe miña muti mileve.

Valan Jisasikik safutuk wulu mandive sivileve

(Matyu 26.57-68 na Luk 22.54-55 na 22.63-71 na Jon 18.13-14 na 18.19-24)

⁵³ De, kavila wakundukik autun Jisas malanjeve Gasak Wamile Gasak Gia Wakintik*. Kavila yila Gasak Wamile Gasak Wakundundi* Avitkasundi Gotkik Wulu Kum-baŋgikik Balañjun* wofopin wakan mfakuŋguŋove. ⁵⁴ Kape, de, Pitalin vañjene njimeve. Ganaiŋ ganain njimeve, wun. Wun katik Gasak Gia Wakinkik pumbum kumbaŋ giveve mfotkik pumbumik loveve. Wun kavila matamatundi wakan yisiwi min paŋ toneve.

⁵⁵ De, kavila Gasak Wamile Gasak Wakundundi kavila mfakuŋguŋove balañju wofopin yila wulu Jisasikik safutuk mandive ta sivit piyyeve Jisas matve ga siŋginmaŋga pave. ⁵⁶ Autun wusandanin muwale wulu mandive sivileve wokok safutuk, kape valan wusa wulu wusa wulu sivileve. ⁵⁷ De, yila sambitve muwale wulu mandive sivileve wokok safutuk. Valan kavik sivileve, ⁵⁸ "Nen kavik biyyeve wun kavik galaveve, 'Nin kasik kiliandi giveve Gasak Wam* mfafuŋgoňakandi valu alilam yetik yika giviapa. Katik Gasak Wamin kiliandi givale wam gaveka.'" ⁵⁹ Kape valan wusa wulu wusa wulu sivileve.

⁶⁰ Kape, de, katik Gasak Wamile Gasak Gia Wakin, wun vala giŋganik sambitve kombiiyeve, Jisasitik, "Valan dutuk mandive sivitvale wulu sivitvulu aipava?" ⁶¹ Kape Jisasilin akolet toneve. Wun yila wulu ava galave.

Kape katik Gasak Wamile Gasak Gia Wakin yika kombiiyeve, "Du Krais, a?* Nen Akitvale Gotkik fakin du, a?"

⁶² De, Jisasilin kavik galaveve, "Nunu kasik. Yetik vandi ben Balañjikik Fak Gasak Pitikie Gotkik mamataj kiliŋkik† yisiwi tonmakatik wulapa. De, yika wulapa Wunambinile yaŋgimdi yimbumbamava."

⁶³ De, katik Gasak Wamile Gasak Gia Wakinin wun woven wokok watanj mfaŋimilevekandi‡ galaveve, "Yila wulu wokok safutuk aipandi mandive sivitva?"

⁶⁴ Ben biyyale wun wovenetik Gotoŋgo galavala wun! Ben avik juŋava? Amban avik papa?"

Valan wofopin wunu wulukok galaveve kapekandi ga siŋginmaŋga galaveve. ⁶⁵ De, yila wunutuk susupi tuleve. Yilan wokok maki folevekandi paiseyevekandi galaveve, "Din galave, du nan paiseya." De, kavila matamatun wunu yive paiseyeve.

Pitalin Jisas muwı apikoŋove

(Matyu 26.69-75 na Luk 22.56-62

na Jon 18.15-18 na 18.25-27)

§ 14:45 Bikik fulak, katik. Valan yetik balañjik wulevekandi kilik ava tuwi. Kayi. Valan tafoloj jusuivileve.

* 14:61 Gotin anañ galaveve yetik balañjikin yinjimama. Wun Gotkik balañju yika yivangapale balañjik tonapa.

Valan katik balañjik Krais galava. † 14:62 Bikik fulak katik, mamataj kilikin fofonombale mit. ‡ 14:63 Bikik fulak kavik toneve, bikik kumbaŋjin yakakai kambekevendi valan bivene bikik wataju mfisikeve.

⁶⁶⁻⁶⁷ De, Pitalin pumbum kumbanjik giveve mfotile pumbum kumbanjik min panj toneve. Gasak Wamile Gasak Gia Wakinkik* luasamban melin wunu njime wule gaveve, "Din wakan toneve, katik Nasaretile balañjik, Jisasindi."

⁶⁸ Kape Pitalin kavik galaveve, "Nunu kayi. Njin din sivitvale wulu akoñma." De, wun salaveve pumbumile maikik manjik vevekatik njime sambitve toneve.

⁶⁹ De, katik melin wunu yika wule vevekatik tonmale balañjutuk galaveve, "Kavila autukok sasile yetikin kasik." ⁷⁰ Kape Pitalin apikoñjove.

De, pindan kavila vevekatik tonmale balañjun yika wakan galaveve, "Wulu vanj, kavila autukok sasile yetik wakan, du. Din Galilitile."

⁷¹ De, Pitalin galaveve, "Muwalen Got njunu yakai yakai pave! Gotin juñava, njin wulu vanj sivitva! Ka muwu! Njin katik balañjik akoñma ben galavale!"

⁷² Kavik njajalambe kunjulinguakevekandi, de, kepat katik moañin alawiñkik manjik galaveve. De, Pitalin juñavileve Jisasilin anañ sivileve wulu, "Kamfu wukan moañin alawiñkik manjik galaka miñakik gañgalawavi alilam din njunu njajalambapa." De, wun veven juñavevekandi yekeve.

15

Valan Jisas Pailatik malañeve

(Matyu 27.1-2 na 27.11-14 na Luk 23.1-5 na Jon 18.28-38)

¹ De, Jutatile balañjun yetik gasak wulu sivit piiangapale mfa toneve. Kavila mfatile balañjun kavik toneve, Gasak Wamile Gasak Wakundundi* yila avitkasundi Gotkik Wulu Kumbanjikik Balañjundi* yila gasak wakundu. De, kavila mfatile balañju wofopin watvit van mfakungumi Jisasikik safutuk mandivale wulu sivit piyeve. Kapekandi Jisas kiliwi ga njime Pailatik* masiveve.

² De, Pailatin wunu kombiiyeve, "Din Judatile balañjukok juwutkasak, a?"

Jisasilin wunutuk kavik galaveve, "Din dasuak galava kavik."

³ De, kavila Gasak Wamile Gasak Wakundun wulu gasakamanan mandive sivileve wokok safutuk. ⁴ Kape, de, Pailatin wunutuk yika kavik kombiiyeve, "Din aipindi wulu ka sivitvi? Din biyya valan wulu gasakamanan mandive sivitva, dakik safutuk."

⁵ Kape Jisasilin yila wulu ava bala sivitve. Kapendi Pailatin ta juñaveve.

Pailatin Jisas ga siñginmaña galaveve

(Matyu 27.15-26 na Luk 23.13-25 na Jon 18.38 na 19.16)

⁶ De, Pailatin* njakik yia njakik yia bikik Makatve Ga Toneve* jeñjek jiveve goñguanmali valutile yetik njakik vandi muñjimik lovale yetik balañjik valatik ga salaveve. Valan yetik balañjikik wuj mfapekevekandi galaveve, "Dakik weka. Katik balañjik ga salave." Kapekandi Pailatin katik balañjik ga salaveve.

⁷ De, Barapas galavale avitin muñjim kumbanjik toneve wokok sasile yila autundi. Valan Romile gavman gilipevekandi valambañga min ta njilikeve. Wun min njiliwovekatik yila balañju matve ga siñgineve.

⁸ De, balañjukok gumin Pailatik njime wokok anañ paveve fulak valatik pavanya yika galaveve. ⁹ Kape, de, Pailatin sivileve, "Katik Jutatile Balañjukok Juwutkasak ga salavapala, betik?" ¹⁰ Pailatin kavik juñaveve, kavila Gasak Wamile Gasak Wakundun mfamuñjiwi* kapekandi Jisas wunutuk malañmi masiveve.

¹¹ Kape kavila Gasak Wamile Gasak Wakundun mfakungumi toneve mfani sivileve Barapas valatik ga salavañga pave.

¹² De, Pailatin yika galaveve valatik, "Njin avik pavapa, katik ben Jutatile Juwutkasak galavale avitik?"

* ^{15:10} Valan gasak tonmaña milikeve, kape yila balañjun Jisasitik gasak galaveve.

¹³ Kape valan yika towok sivileve, "Wunu apivitipe matve diŋguakumfu mamatawi muŋik!"

¹⁴ De, Pailatin kombiiyeve, "Aipandi? Wun gitik yaka wulu pavandi amban wunu matvaga?"

Kape valan yikali yikali towok sivileve, "Wunu apivitipe matve diŋguakumfu mamatawi muŋik!"

¹⁵ De, Pailatin bikik kumbaŋgi ga mfiliŋjiwikaŋga pave masiveve Barapas valatik. Kavik pavevekandi Jisas towok yakakai ga paiyevetekandi matamatutuk masiveve wunu mamatawi muŋik apivitipe matve diŋguakaŋga pave.

Kavila matamatun Jisas maiyakeve

(Matyu 27.27-31 na Jon 19.2-3)

¹⁶ De, kavila matamatun Jisas malaŋeve bikič gavman mfotile pumbum kumbaŋik.[†] Malaŋevekandi bikič yila matamatu wofop ga yinjimaŋga galaveve. ¹⁷ De, yinjimevekandi valan kavik muwi apipilaive fofonombeve, valan tiliŋ wataŋ ga kuwove Jisasitik. Kape valan yetik yisakik wulakindi woŋ woŋove Juwutkasakik muwakiŋ ambandave Jisasikik fopik apikuwove. ¹⁸ Pavevekandi wunu maiyawti akitve galaveve, "Yakamitka avit! Jutatile Juwutkasak! Yinjinimbala?" ¹⁹ De, valan muŋpati fopik pai paiyeye. Yilan susupi tuleve wunutuk. Yilan vandamfufundi mandive wunu akileve. ²⁰ Maiyawti balakevekandi tokoiyeve tiliŋ wataŋ wunutile. De, wovenekik wataŋu ga kuwove yika. Ga kuwi balakevekandi malaŋeve wunu mamatawi muŋik apivitipe matve diŋguakaŋga pave.

Valan Jisas apivitipe matve diŋguakave

(Matyu 27.32-44 na Luk 23.26-43 na Jon 19.17-27)

²¹ Yetik Sairini galavale watikile Saimon galavale balaŋjikin, wokok fu alawiň, Aleksandandi Lufus. Wun Jerusalemik apisalavaŋga njimeve. Apisalave njimevekatik yila matamatun wunu apisukuve ga afufilive malaŋeve Jisasikik mamatawi muŋ.

²² Valan Jisas Golkota galavale mitik malaŋeve. Ambikik balaŋdi katik wuŋ, Golkota, kavik galava, "kikiak fop." ²³ Valan waindi yetik myr galavale merasin balakandaŋmi suwove maŋam ta masiveve. Wun ava jive. ²⁴ De, valan wunu apivitipe matve diŋguakave mamatawi muŋik, ga sinqinmaŋga pave. Apivitipe matve diŋguakavekandi wokok valan anaň tokiyeve wataŋu yiveve. Valan busuak satu paveve kavila wataŋu yivanja.

²⁵ De, 9 klok watvit wunu apivitipe matve diŋguakave. ²⁶ Valan wokok wunu ga sinqinmaŋgapale wulu kavik moleve, "Jutatile balaŋjukok Juwutkasak." ²⁷⁻²⁸ De, valan fumafumu alawiň wokok apivitipe matve diŋguakave wunundi, mamatanjik yetik, angataŋik yetik.

²⁹ De, angapat kaipatik njimale balaŋjun wutve gumon gumonme maiyakeve kavik, "Ayu, din katik Gasak Wam* piłimakandi yika valu alilaŋguanđi giviiliapale balaŋjik, ³⁰ din daven mayilave katik mamatawi muŋ valambe bumbe!"

³¹ Kavila Gotkik Wamile Gasak Wakundundi*Gotkik Wulu Kumbaŋgikik Balaŋjun*, valan busuak kavik galaveve, "Wun yila balaŋju yive sukvileve, kape wun wovene avik papa? Ka balawi. ³² Wun Krais*, Israeltile balaŋjukok juwutkasak tonmalen, mamatawi muŋ ga valambe bumbe, kamfu kamfu. Kavik pavalen ŋen wutve yive suwapa."

De, kavila wakan apivitipe matve diŋguakave fumafumu balaŋju valan wakan wunu maiyakeve.

[†] 15:16 Praetorium galavale pumbum.

Jisasilin siŋgineve

(Matyu 27.45-56 na Luk 23.44-49 na Jon 19.28-30)

³³ De, valin vavaŋ kalakevekandi valin mfatindimeve. Mita mita wofop mfatindimeve. De, valin 3 klok tonevendi, yika apikowove. ³⁴ De, Jisasilin 3 klok vasisakti towok joŋmi galaveve, "Eloi, Eloi, lama sapaktani?" Ambikik balaŋgi kavila wulu kavik galava "Nakik Got, nakan Got, nunu aipandi mfalakaiva?"

³⁵ Joŋovekandi yila vevekati sambitvale balaŋjun biiye kavik galaveve, "Biiye, Elaija* joŋma, wun." ³⁶ De, naikekin jaŋmi njime, yetik spans wain suwove, guňi Jisasikik mamaliŋik mandive ga jivanga paveve. Pavevekandi galaveve, "Jile, wutvanga. Elaijalın yiŋimamati wunu sepewaŋga."

³⁷ Kape Jisasilin yika towok joŋovekandi siŋgineve.

³⁸ De, katik Gasak Wam* kumbanjile papalai palaiyeye wataŋin wunambini jikvíki bumbeve maŋjikatik. Kapekandi daŋgi alawiň.

³⁹ De, Jisas vevekati toneve matamatkasakin Jisasikik siŋgineve wulu wulevekandi, de, wun kavik galaveve, "Wulu vanu, wun Gotkik fak tonmale."

⁴⁰ De, yila meandun ganaingafak sambitve wuleve Bikik giŋganile yila aliluanquajin kavik toneve, Malia alawiňin toneve, yetik Maktala galavale watikile, yetik Jemsindi Josepkik wome. Katik yetik melin Salome galava. ⁴¹ Valan Galiliti Jisas vaŋjenme matikokolekeve. Valan yila meandu wusandaŋdi Jerusalemik njimeve wunundi.

Valan Jisas guamik mandiveve

(Matyu 27.57-61 na Luk 23.50-55 na Jon 19.38-42)

⁴² Katik Yisi Tonimbale Valin* wulak tonapa. Kapekandi lua wofop pavangapale valin kamfu. De, valin mfatindimaŋga pave. ⁴³ Kavik toneve, de, Josepin, wun Arimatea galavale watikile avit. Yila balaŋjun juŋaveve wun anafa wakin toneve. Wun jiŋjit toneve balaŋju wofopin Got lolomik tonmale va. Kapekandi wun wokok kumbanj apitowi Pailatik* njimevekandi Jisas sisinjin kombiiyeve, guamik mandivanja pave.

⁴⁴ De, Pailatin kavik biiyeve Jisasilin anaň siŋginmale. Kapekandi wokok kumbanjin kambekeve. De, matamatkasak ga yiŋime kavik kombiiyeve "Jisasilin anaň siŋginmalea?" ⁴⁵ Pailatin matamatkasakik maŋgik biiyevekandi, wun Josep apisukuve ga njime yiveve Jisas sisinjin.

⁴⁶ Kapekandi Josepin kunjum wataŋi wusukeve. Wusukevekandi Jisas sisinjin sepekvilevekandi wataŋdi mfolevetekandi yetik yowove mindimfot guamik mandiveve. Kavik pavevekandi yetik gasak mindim kiŋdiŋmi malaŋmi guamile maŋgik matikineve.

⁴⁷ De, Maria alawiň, yetik Maktalatile, yetik Josepkik wome, valan katik mandiveveka wuleve.

16

Jisasilin yika kambekeve

(Matyu 28.1-8 na Luk 24.1-12 na Jon 20.1-10)

¹ De, katik Yisi Tonimbale Valin* balakevekandi, Malia alawiňiň, yetikin Maktalatile, yetikin Jemsikik wome, valandi katik yetik melin Salome, kavila meandu aliluanquajin Jisas sisinjin mulumbangapale anafak kosimbiiye lua wusukeve.* ² Kapekandi valin tiwi balakevendi katik wisile fopile vandi† valan guamik njimeve. ³ Valan busuak

* **16:1** Valan mindim mfotongo tonmale guam yowove, siŋjin mandivanja. Yila anafak kosembiiye lua siŋjin mulumbuvekandi katik siŋjin wataŋdi miŋileve. Kavik pavevekandi guamik mandivevekandi guamile maŋgik gasak mindimdi matikineve. † **16:2** Sandendi

njindin njindin sivit njimeve kavik "Amber nan matikokolewi guam mangik matikineve mindim apikindiñapa?"⁴ Katik mindimin gasak vanj toneve.

Sivilevekandi de, valan wuleve katik gasak mindim anañ apikindiñeve.⁵ De, valan lovevekandi guam kumbañik wuleve milikak. Wun mamatañ danik yisiwi toneve. Wokok papaikasak watanjin kiliak. Kavik wulevekandi bikik kumbañgin towok kambekeve.

⁶ Katik miliakakin valatik kavik galaveve, "Bikik kumbañgin towok kambewandu. Ben katik Nasaletile Jisas yinjime mamfova. Wun katik valan anañ apivitipe matve diñguakave avit. Kape wun miñakik. Wun anañ kambewi njimale. Wutve, kasik miñin kasik valan wunu mandiveve.⁷ Kape ben dalañime. Wokok gungundatik, Pita wokotok, valatik kavik galavumfu, 'Wun wandefaka Galilitik njima. Ben kaukatik wulapa.' Wun anañ betik miyakavik galaveve."

⁸ Kape, de, kavila meandun salave mileve guami. Bikik kumbañgin kambekevekandi pipikeve. Kapekandi valan yila balañjutuk wulu ava sivitve. Towok valaiyeve.

(Makik wulun kavik balawa. Kasik piñdañile wulu yetik balañjikik.)

*Maktalatile Malialin Jisas wuleve
(Matyu 28.9-10 na Jon 20.11-18)*

⁹ Jisasilin katik wusile fopile vandi kambekeve, watvit vanj. Wandefaka katik Maktala galavale watikile Malialin wunu wuleve. Jisasilin anañ katik metile 7 sulak yakakale sañjañeve. ¹⁰ Jisasindi njimeve balañjun bañgaivikí yekevekatik Malialin valatik njime galaveve. ¹¹ Malialin kavik galaveve, "Jisasilin yika alilekalak tonma! Njin wutva!" Kape valan ava biiye juñave.

*Yila autu alawiñin Jisas wuleve masi
(Luk 24.13-35)*

¹² De, piñdañ yila autu alawiñin yetik watikik njime masi njimevekatik Jisas wuleve, kape wokok momolika wañgeve ava wutve. ¹³ Valan wokok gungundatik njime galaveve katik wulu, kape valan ava biiye.

*Jisasilin wokok gungundatik
bikik wulu pavangapale wulu galaveve
(Matyu 28.16-20 na Luk 24.36-49 na Jon 20.19-23)*

¹⁴ Piñdañ wokok 11 gungundan jeñjek mfakuñgumi jivevekatik Jisasilin valatik yinjimeve. Wun vavawa mandiñiñmi sivileve, valan wulu ava biiye, bikik kumbañgin apivitipe toneve, kapekandi Jisas yika wutve galaveve balañjukok mañgu ava biiye. ¹⁵ De, wun valatik kavik sivileve, "Ben wofopin kasik mañjikatik wolokuakik dalañimisaka ñakik wulu anafu sivitva sivanjo. ¹⁶ Wulu yive suwi, kape mañam bumbale balañju Gotin yika yivapa. Kape Gotik wulu yive susuka miyakik balañju Gotin vala yakai yakai papa. Vala ka yivapayi. ¹⁷ Kaviña Ga Juñavañgapale Gotik Pitikie Gasak Wulu ñunu yive suwale balañjundi tonapa. Valan ñakik wuñdi yila sulak yakakale sañjanjapa. Valan yila kunjum balandi wulu sivilapa. ¹⁸ Valan gañgalij maikasu mfovapa. Valan yila gañgalij mañam jivalen, yakakale ka tonapayi. Valan bikik kilia mamalikiye balañjutuk mandivindi kaviña mamalikiye balañjun anafak tonapa."

*Gotin Jisas malañkive Wunambinik
(Luk 24.50-53 na Aposel 1.9-11)*

¹⁹ Jisasilin valatik wulu sivitve balakevendi Gotin wunu yive malañkiveve Hevenik. Jisasilin kaukatik Gotik mamatañ kiliçik yisikeve. ²⁰ De, valan mita mitatik

ŋime Jisasikik sak sivileve. Gasak Wakinkik Sulakin wakan ŋimevekandi yila Ga Junavaŋgapale Gasak Pitkie Wulu paveve bikik wulundi.